

Carl Moltke og den holstenske Ministerportefeuille¹ 1862.

AF

H. J. H. GLÆDEMARK

Som bekendt begyndte Slesvigholstenerne straks efter Krimkrigens Slutning — kraftigt støttet af de to tyske Stormagter Preussen og Østrig samt den tyske Forbundsdag — et vedholdende Angreb paa den Helstatsordning, som var gennemført ved Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855, fordi denne efter deres Paastand ikke var blevet til i Overensstemmelse med Kundgørelsen af 28. Januar 1852, men dog i Virkeligheden mest, fordi den ikke svarede til deres Ønsker. Efter gentagne Indrømmelser og haardt trængt af Truslen om en Forbundseksekution ophævede den danske Regering ved en kgl. Kundgørelse af 6. November 1858 Fællesforfatningen i Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg. Denne Foranstaltning modtoges med Tilfredshed i Forbundsdagen og i Udlandet.

Kundgørelsen betød, at det forfatningsmæssige Fællesskab mellem Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg og den øvrige Del af det danske Monarki ophævedes; derimod vedblev det administrative Fællesskab at bestaa; dog skulde Fællesministrene, for saa vidt deres Virkekreds vedkom de to Hertugdømmer, alene være ansvarlige over for Kongen².

Det blev nu den danske Regerings Opgave at gennemføre

¹ Det holstenske Ministerium er en almindelig brugt kort Betegnelse for Ministeriet for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg.

² Kgl. Kundgørelse af 6. November 1858 § 2.

en ny Helstatsordning. De Forhandlinger, som den i 1859 og 1861 førte med de holstenske Provinsialstænder om en endelig Ordning af Holstens Stilling i Fællesstaten, førte kun til, at Stænderne i 1859 forkastede Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855 som Forhandlingsgrundlag og ligeledes i 1861 et helt nyt Forslag af Regeringen. Ogsaa dennes Forslag til en foreløbig Ordning gik det paa samme Maade. Stænderne krævede besluttende Myndighed straks med Hensyn til de fælles Anliggender¹ og hævdede, at saa længe Fællesforfatningen bestod for Kongeriget og Slesvig, betød dens Ophævelse for Holsten og Lauenborg ikke meget for de to Hertugdømmer, fordi Kongens enevældige Myndighed over disses Fællesanliggender kun var et Skin, da han var bundet til det dansk-slesvigske Rigsraads Beslutninger². Under disse Forhold gik Regeringens Bestræbelser ud paa at faa de holstenske Stænder, senere ogsaa de to tyske Stormagter og den tyske Forbundsdag, til at fremsætte bestemt formulerede Forfatningskrav og saaledes »at lokke Ræven ud af Hulen«. Resultatet blev kun, at Provinsialstænderne — støttet af Forbundsdagen — stillede nogle Krav, holdt i al Almindelighed: enten Absolutismens Genindførelse, helt eller tilnærmelsesvis, for Fællesanliggenderne eller Ligestilling af Statsdelene uden Hensyn til Folketallet, nemlig det saakaldte »Firdelingsforslag«. Ingen af disse Fordringer var det af indre danske Grunde muligt at gennemføre. Videre kom Regeringen heller ikke ved Forhandlingerne med Preussen og Østrig.

I en Forestilling til Kongen af 26. April 1861 gjorde Konseilspræsident Hall Resultatet op med Hensyn til Regeringens

¹ Fællesanliggender var ifølge Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855 § 22 alle Sager, der ikke udtrykkeligt i de enkelte Landsdeles Forfatninger var fastslaaet som særlige. Ifølge »Verordnung, betreffend die Verfassung des Herzogthums Holstein« af 11. Juni 1854 § 11 havde Stænderne besluttende Myndighed med Hensyn til de særlige Anliggender. Efter Fællesforfatningens Ophævelse i Holsten og Lauenborg ved Kundgørelsen af 6. November 1858 afgjordes Fællessagerne for disse to Hertugdømmer enevældigt af Kongen i Overensstemmelse med Kundgørelsen af 28. Januar 1852.

² N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 310 f.

Forhandlinger med den holstenske Stænderforsamling: man kunde ingen Vegne komme med Stænderne i Forfatningsspørgsmaalet; Løsningen af dette saa han derfor i en Udskillelse af Holsten¹. Halls nye politiske Maal i den dansk-tyske Sag — »Fremtidens politiske Hovedopgave« — traadte i de følgende to Aar tydeligere og tydeligere frem, selv om han i Overensstemmelse med sin hidtil fulgte Politik nærmede sig det ved Skridt, der havde Karakteren af Indrømmelser til Holstens offentlige Mening og til den tyske Forbundsdag. Aabent traadte Hall frem med sin Hensigt, saaledes i sine Cirkulærdepecher af 11. Maj og 2. August 1861 til Gesandterne i St. Petersborg, London, Paris, Haag og Stockholm², i sin Svartale til den Deputation, der den 17. Maj s. A. overrakte ham »de 71.000's Adresse«³, under de »internationale Underhandlinger« fra Efteraaret 1861 til Efteraaret 1862⁴, i det kgl. Budskab til Rigsraadet ved dets Aabning den 25. Januar 1862⁵ og i Praksis i den Form, som Regeringen havde givet sine Lovforslag i denne Rigsraadssamling, idet de fleste af disse ganske saa bort fra Holsten og skulde have selvstændig Gyldighed for det dansk-slesvigske Statsomraade⁶.

Paa det administrative Omraade ønskede Hall saaledes nu ogsaa Ophævelsen af Fællesskabet mellem Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg og det øvrige Monarki, svarende til Ophævelsen paa det forfatningsmæssige Omraade i 1858 og ligesom den gang i Form af en Indrømmelse til den holstenske Befolkning — en Tanke, som allerede Udenrigsminister, Baron C. Blixen-Finecke i December 1859 havde forsøgt praktiseret ved Oprettelsen af

¹ N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 482 f.

² Actstykker angaaende Hertugdømmerne Holsteens og Lauenborgs Forfatningsforhold IV (1862), S. 182 ff. og 198 f.; den sidste ogsaa trykt i Departementstidende 1861, S. 843 f.

³ N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 483 f.

⁴ Smst. S. 501 f.

⁵ Departementstidende 1862, S. 49 f.; se i øvrigt N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 508 f.

⁶ N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 509 ff.

et Statholderskab for Prins Christian, men som denne havde nægtet at overtage. Hall havde selv siden H. I. A. Raasløffs Afsked den 30. Marts 1861 »ad interim« ledet det holstenske Ministerium; men hans Overtagelse af dette havde i høj Grad været nødtvungen. Han skriver nogen Tid efter sin Afgang den 31. December 1863, at han bestandig havde søgt at finde en Afløser, da denne Ministerpost var ham »en saare trykkende Byrde, ikke paa Grund af det forøgede Arbeide, men ved Bevidstheden om det Unaturlige og Mislige i en saadan Stilling«¹. Desuden havde de holstenske Stænder adskillige Gange beklaget sig over, at denne Post var lagt i en dansk Mands Hænder. Det var disse Forhold, som fik Hall til i Sommeren 1862 at føre en Række Underhandlinger med Grev Carl Moltke — senere ogsaa med Gesandten i Frankfurt, Bernhard v. Bülow, o. a.² — om Overtagelsen af det holstenske Ministerium eller Ledelsen af et holstensk Regeringskollegium³.

Grev Carl Moltke var en af de betydeligste Statsmænd inden for det daværende danske Monarki. Han var født i Kiel 1798, overtog efter Faderens Død i 1826 Godset Nütschau, blev 1828 Medlem af det slesvigholstenske Ridderskabs »fortwährende Deputation« og var 1832 en af de »erfarne Mænd«. Efter i 1822 at være blevet cand. jur. traadte han ind i Statstjenesten og avancerede hurtigt. I 1846 blev han Præsident for det slesvigholsten-lauenborgske Kancelli og udnævntes efter Christian VIII's Raad Dagen efter dennes Død til Gehejmestatsminister. Det var ham, der udarbejdede Forfatningsreskriptet af 28. Januar 1848; men næppe to Maaneder senere maatte han sammen med de andre Ministre vige Pladsen for Martsministeriet. I September s. A. udnævntes han til Regeringspræsident i Hertugdømmerne, men maatte træde tilbage, da Slesvigholstenerne nægtede at adlyde ham. Umiddelbart efter »Aftalerne 1851—52« blev Moltke paa de tyske Stormagters Opfordring optaget

¹ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 337.

² Smst. S. 326 f., 337 f.

³ Smst. S. 319 ff., 337; N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 577.

i Januarministeriet og var 1852—54 Minister for Slesvig. Dermed traadte han ud af Statstjenesten.

Carl Moltke var tysk af Fødsel og Opdragelse, ganske blottet for nationale Følelser og uden Forstaaelse af nationale Synspunkter; for øvrigt var han yderst konge- og rigstro. Dette i Forbindelse med hans Karakterfasthed og aldrig svigtende Energi havde gjort ham til den absolutistiske Helstats Mand frem for nogen. Hermed skal ikke være sagt, at Moltke, som det kølige Forstandsmenneske han var, konsekvent og hensynsløst søgte at realisere sine egne politiske Ideer, saaledes som Samtiden og den nationalliberale Historieskrivning har ment. Til en vis Grad akkomoderede han sig efter Tidsforholdene. Han ønskede 1847—48 at komme Oppositionen inden for Monarkiet noget i Møde, for at den ikke skulde vokse sig stor og stærk; saaledes var han stemt for visse — dog ikke indgribende — forfatningsmæssige Indrømmelser¹ og talte i Gehejmestatsraadet for større Presse- og Forsamlingsfrihed i Hertugdømmerne². Og da han i Marts 1849 efter Opfordring deltog i et Statsraadsmøde, blev Forhandlingerne her angaaende hans eventuelle Udnævnelse til Regeringskommisær i Hertugdømmet Slesvig endog ført ud fra den Forudsætning, at han anerkendte den danske Opfattelse af Slesvigs Stilling³.

Den haarde Dom, der er fældet over Carl Moltke, grunder sig hovedsagelig paa hans Virken som Minister 1852—54. Nægtes kan det ikke, at den havde adskillige reaktionære Træk, og at det absolutistiske Styre laa bedst for hans Natur. Men han var dog i disse Aar i en vis Henseende fuldtud i Overensstemmelse med Tidsforholdene. Der gik paa den Tid en kraftig reaktionær Strømning gennem store Dele af Europa, især i de Lande, som dengang spillede en afgørende Rolle for det danske Monarki,

¹ Carl Moltkes Betænkning af 8. December 1847 (Statsministeriets Arkiv. — Magister V. Gays Afskrift benyttet).

² Geheime-Statsraads-Protocol I 1848—1852, 9. Februar 1848 (Statsministeriets Arkiv. — V. Gays Afskrift benyttet).

³ Statsraadsprotocol II, 1848—49, 17. og 26. Marts 1849 (Statsministeriets Arkiv. — V. Gays Afskrift benyttet).

saaledes Rusland, Preussen og Ostrig. Netop disse Magters Velvilje og Støtte ansaa han for en afgjort Betingelse for Bevarelsen af hele Monarkiet.

Som slesvigsk Minister bekæmpede Moltke med ubøjelig Energi baade den liberale Ejderdanisme og den tyske Slesvigholstenisme, og samtidig stræbte han uden Eftergivenhed hen mod det Maal, han havde sat sig: Opfyldelsen af Kundgørelsen af 28. Januar 1852. Fællesforfatningen af 26. Juli 1854 blev da ogsaa et nøje Udtryk for de Krav, han stillede til en Forfatning, omfattende hele det danske Monarki, og han satte sig senere bestemt imod dens Omdannelse i konstitutionel Retning.

Den vældige Opposition i Kongeriget mod Forfatningen af 26. Juli 1854, Ministeriets store Nederlag ved Folketingsvalget den 1. December s. A., men endnu mere de liberale Vestmagters tiltagende Indflydelse paa europæisk Politik og deres Utilfredshed med Ministrene Carl Moltke, Grev H. A. Reventlow-Criminil og General Hansen, som de under Krimkrigen beskyldte for at være russervenlige, bevirkede Ministeriet Ørsteds Fald den 3. December. De Begivenheder, der knyttede sig til Statsraads-mødet samme Dag, kom senere til at spille en stor Rolle med Hensyn til Forholdet mellem Frederik VII og Medlemmerne af det afgaaede Ministerium, især Moltke og Hansen, idet de mente sig forraadte af Kongen, der skulde have ladet sig lede af »det Scheele-Grevinde Dannerske Komplot«. Denne Opfattelse førte til, at de senere saa vidt muligt holdt sig borte fra Hoffet og i høj Grad viste Utilbøjelighed til at genindtræde i et Ministerium. Dette var først og fremmest Tilfældet med Carl Moltke, der under Resten af Frederik VII's Regeringstid levede som Privatmand. Men naturligvis kunde en Mand, der som han havde spillet en saa stor og afgørende Rolle for det danske Monarki, og som i visse Dele af Udlandet var højt agtet, ikke saa let glemmes, og det saa meget mindre, som den Rigs- eller Helstatspolitik, som Regeringen førte efter hans Fald til sidst kørte uhjælpelig fast. Det var saaledes ikke mærkeligt, at Carl Moltke efter November 1858 adskillige Gange var paa Tale som holstensk Minister. I Sommeren 1862 optog Konseilspræsident Hall For-

handlinger med ham herom. Der skal i et følgende Kapitel gives en Skildring af de Betingelser, som Moltke stillede, saaledes som han selv udførligt har fremstillet dem i to af Historikerne hidtil ubenyttede Aktstykker¹.

De indledende Forhandlinger med Moltke.

Efter en ti Maaneders Rejse havde Grev Carl Moltke i Juli 1862 atter taget Ophold paa Frydenlund². Ligesom forud for Afrejsen i September Aaret før aflagde han efter Tilbagekomsten et langt Besøg — vistnok Onsdag den 23. Juli — hos Konseilspræsident C. Hall for at drøfte de politiske Forhold, især angaaende Holsten³. Moltke synes — ifølge A. F. Krieger⁴ — nu særlig at have lagt Vægt paa, at alle Forbundssager blev henlagt under den holstenske Minister, dog kun for saa vidt de udelukkende drejede sig om Holsten; de andre skulde forblive under Udenrigsministeren. Desuden var han stemt for en finansiel Adskillelse af Holsten fra det øvrige Monarki: Toldindtægterne maatte kunne dække Udgifterne vedrørende Statsgælden; Hertugdømmet skulde selv beholde sine Domæneindtægter, men dog heraf yde Bidrag til Civillisten; til Gengæld skulde Øresundsfonden tilfalde Monarkiets øvrige Landsdele. I Nødsfald kunde han ogsaa gaa med til en militær Adskillelse. Mange af Moltkes Udtalelser faldt saaledes sammen med Halls Planer om en Udvidelse af Holstens Selvstændighed. Heri maa man søge Aarsagen til, at Hall i Samtalens Løb har spurgt Moltke, om han kunde tænke sig — et direkte Tilbud fremkom ikke endnu — at over-

¹ Disse gengives i det flg. in extenso.

² Frydenlund er et større Lyststed i Søllerød Sogn 1 km Sydvest for Vedbæk og ejedes dengang af Frk. Gertrudine Rieffesthal, som i nogle Aar lejede Hovedbygningen ud til Carl Moltke (E. Nystrom: Søllerød Sogn (1911), S. 151 f.).

³ A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 262. Krieger var paa denne Tid ikke Minister, men stod i nøje Forbindelse med Hall og en Mængde fremtrædende Politikere, saa han til Stadighed var godt informeret.

⁴ Smst. S. 262.

tage den holstenske Ministerportefeuille. Moltke indvilligede i Forhandlinger herom.

Naar Orla Lehmann, der dengang var Indenrigsminister, i sine Erindringer¹ fremhæver, at Moltke »med saadan Ivrighed« gik ind paa Tanken, »at man allerede Dagen efter droftede Detaillerne i et Møde«², saa er hans Fremstilling paa dette Punkt sikkert misvisende. For det første maa bemærkes, at Moltkes eventuelle Overtagelse af det holstenske Ministerium under de daværende Forhold ikke kunde være tiltrækkende for ham selv, men derimod — under Forudsætning af en større Selvstændighed for Holsten — en betydelig Fordel for Ministeriet Hall, saa man snarere kunde vente Initiativ og Iver fra dettes Side³. For det andet er Lehmanns Henlæggelse af Halls Samtale med Moltke, dennes Forhandling med nogle af Ministrene og Tallet paa Skodsborg til tre paa hinanden følgende Dage⁴ næppe rigtig. Krieger, der er samtidig Kilde og med Hensyn til Tidsangivelser paalidelig, henlægger derimod første og tredie Begivenhed til henholdsvis Onsdag den 23. Juli og Søndag den 27. Juli⁵. At der i de mellemliggende Dage har fundet mindst een Forhandling Sted mellem Carl Moltke og visse Medlemmer af Ministeriet, er givet. En saadan omtales jo af Lehmann, hvis Beretning bl. a. er gennemset af Hall og den daværende Finansminister

¹ Orla Lehmann: »Det holstenske Ministerium«, et Tillæg til hans Beretning om Ministerskiftet 1863 (O. Lehmanns Privatarkiv i Rigsarkivet), meddelt ved Prof., Dr. phil. Aage Friis i Hist. Tidsskr. 10. R. IV (1937), S. 318—340. L. har nedskrevet disse Beretninger i de tre første Maaneder af Aaret 1864, altsaa godt 1½ Aar efter Forhandlingerne med Carl Moltke.

² Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 323.

³ Dette udtryktes ogsaa indirekte af »Fædrelandet« for 5. August 1862 (heri meddeltes for første Gang Rygterne om Ministeriets eller rettere Halls Underhandlinger »med en ældre Statsmand« og Formodningen om, at disse angik Holstens Anliggender): »Den Knibe, hvori man [ø: Ministeriet] ved den fortvivlede Depeche af 29de Juli f. A. har bragt sig selv, turde allerede nu være bleven saa stor, at man skulde synes, at selv den umandigste Svaghed maatte faa Lyst og Mod til en Kraftanstrengelse«.

⁴ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 323 f.

⁵ Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 262, 263 f.

Fenger, der begge var til Stede;¹ muligvis har ogsaa Lehmann deltaget, selv om han ikke nævner sig selv, og maaske ogsaa den slesvigske Minister, F. H. Wolfhagen. Krieger omtaler ikke et saadant Møde med Moltke; derimod meddeler han, at Hall har talt med Lehmann, Fenger og Wolfhagen om hans Overtagelse af det holstenske Ministerium².

Under det nævnte Møde fremsatte Carl Moltke sine Betingelser eller — om man vil — Forslag, der efter Lehmanns Beretning gik ud paa følgende: Moltke skulde stilles i Spidsen for en Regeringskommission, som skulde residere paa Plön Slot, staa direkte under Kongen (et særligt Gehejmestatsraad oprettes) og forhandle paa lige Fod med det dansk-slesvigske Ministerium i København; Holstens administrative Udsondring skulde gennemføres fuldstændigt, idet Regeringskommissionen ikke alene skulde overtage det holstenske Ministeriums Forretninger, men ogsaa alle de saakaldte Fællessager, for saa vidt de angik Holsten; Normalbudgettet skulde anerkendes som gældende Lov og de kongelige Resolutioner om ekstraordinære Udgifter som bindende; Kommissionen skulde have Myndighed over de i Holsten udskrevne Tropper, dog saaledes at Kongen som øverste Krigsherre fik Ret til at stationere disse efter Forgødtbefindende; de i Hertugdømmet garnisonerede Hærafdelinger skulde staa til de civile Myndigheders Disposition, naar det gjaldt Opretholdelsen af den offentlige Orden og Sikkerhed. Regeringskommissionens »endelige Opgave« skulde dog være at stille Forslag angaaende Tilvejebringelsen af den i Kundgørelsen af 6. November 1858 tilsigtede Genforening af Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg med Monarkiets øvrige Dele³.

Moltkes Forslag gik saaledes ud paa at gennemføre Holstens administrative Selvstændighed i saa vid en Udstrækning, som det var muligt. Ifølge Lehmanns Beretning fandt Ministrene det antageligt og Vanskelighederne ikke større, end at de kunde overvindes; kun Regeringskommissionens Forhold til Uden-

¹ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 323 f.

² Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 263.

³ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 323 f.

rigsministeriet gav Anledning til visse Betænkeligheder. I det hele taget var ingen af Parterne, i hvert Fald ikke Ministrene, alt for ivrige efter at gaa i Detailler for ikke allerede paa dette Stadium at hindre en eller anden Overenskomst; men »man skiltes fra dette foreløbige Møde med det bedste Haab«¹.

Nu var Tidspunktet kommet til at delagte Kongen i Forhandlingerne. Det var vel netop af den Grund, at baade Hall og Grev Moltke deltog i Tafflet paa Skodsborg Søndag den 27. Juli². Da Forholdet mellem Kongen og Moltke her viste sig særdeles hjerteligt³, dristede Hall sig til mere direkte at tilbyde Greven den holstenske Ministerportefeuille. Moltke skal først have sagt nej, om end ikke alvorligt. Resultatet blev imidlertid, at han skulde formulere sine Betingelser skriftligt⁴ -- sikkert et Udslag af det siden 1854 herskende Mistillidsforhold mellem Kongen og Grevinde Danner paa den ene Side og Moltke paa den anden. Man har ønsket en bestemt Aftale at holde sig til. I hvert Fald skal Grevinden have været ivrig herfor⁵; men hendes Ønske har uden Tvivl i høj Grad vundet Bifald hos Moltke, der jo tidligere havde erfaret Kongens Upaalidelighed⁶. Moltkes Betingelser eller Forslag kom aldrig til at foreligge officielt, da de mundtlige Forhandlinger mellem ham og Hall allerede blev afbrudt enten den 1. eller 2. August⁷.

¹ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 324.

² Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 263.

³ Smst. S. 263; Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 324 f.; det Taffel, som Lehmann her omtaler, maa være det samme, som Krieger nævner; Moltke har næppe været til Taffel to paa hinanden følgende Dage eller i hvert Fald med kun faa Dages Mellemrum; nogen hyppig Gæst ved Hoffet havde han ikke været i mange Aar.

⁴ Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 263.

⁵ Smst. S. 263 f.

⁶ Det første Stykke af Moltkes Forestilling til Kongen kunde tyde paa at være skrevet allerede før Tafflet, da en Samtale med Kongen om den holstenske Ministerportefeuille overhovedet ikke omtales her (se denne Afhandling S. 196); men dette behøver ikke at være Tilfældet; Moltkes Tilstedeværelse ved Tafflet havde nemlig en fuldstændig privat Karakter.

⁷ Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 265.

Carl Moltkes Udkast til en »Instruction«.

I Carl Moltkes Privatarkiv i Rigsarkivet ligger imidlertid Koncepter til to Aktstykker til Frederik VII, skrevet af Moltke i Dagene under de foreløbige Forhandlinger: »Allerunderdanigste Forestilling angaaende Hertugdømmerne Holsteens og Lauenborgs midlertidige Bestyrelse« tilige med »Entwurf« til »Instruction der Königlichen Regierungs-Commission für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg«.¹

Baade Forestillingen og Udkastet til en Instruktion er udfærdiget paa brækkede hvide ulinierede Folioark, paa disses højre Halvdel og helt igennem med Carl Moltkes Haand. At de to foreliggende Aktstykker er Koncepter, fremgaar tydeligt, dels af den Hast, hvormed Indholdet er nedskrevet, dels af de mange Rettelser og Tilføjelser, foretaget straks under Nedskrivningen.

Koncepten til Forestillingen bærer følgende Datering: »Frydenlund, den Augusti 1862«. En bestemt Dato har den saaledes ikke; men baade den og Koncepten til Instruktionen maa være afsluttet senest den 2. August, samtidig med at Forhandlingerne mellem Moltke og Hall blev afbrudt, da Moltke — i hvert Fald hvad Forestillingen angaar — ingen Interesse kunde have af en yderligere Gennemarbejdelse. Hverken Forestillingen eller Instruktionen har foreligget i en endelig og renskreven Redaktion, saa de kunde indsendes til Kongen; Moltke har endog selv tilkendegivet, at en Indsendelse ikke har fundet Sted, idet han paa Forestillingens Forside, umiddelbart under Dateringen, har tilføjet: »Nicht abgegangen. CM«.

Koncepterne til Forestillingen og Instruktionen har følgende Ordlyd:²

¹ Carl Moltkes Privatarkiv, Embedspapirer II, August 1862. Afdøde Udenrigsminister Greve Carl Moltke har i sin Tid elskværdigt givet Forfatteren af nærværende Afhandling Tilladelse til at benytte Aktstykker i Carl Moltkes Privatarkiv (Rigsarkivet), der i Almindelighed er utilgængeligt.

² De er her gengivet i deres sidste Redaktion. Alle Forandringer — d. v. s. alle Rettelser, Tilføjelser og Udstregninger — i Teksten er henført til Noterne, dog saaledes at kun de, der kan have Betydning for Forstaaelsen af Moltkes Hensigter og Overvejelser er medtaget. En Del ganske betyd-

Til Kongen!

Allerunderdanigste Forestilling
angaaende Hertugdømmerne
Holsteens og Lauenborgs
midlertidige Bestyrelse.

Fra Geheime-Conferentsraad,
Kammerherre Grev Carl Moltke.

Frydenlund den Augusti 1862.

Nicht abgegangen.

C M.¹

Allernaadigste Konge!

Deres Majestaets Conseils-
Praesident har i flere Samtaler
yttret for mig, at han ønsker at
fratraede Sin Stilling som Mi-
nister ad interim for Hertug-
dømmerne Holsteen og Lauen-
borg², og at jeg om foie Tid
vilde blive kaldet til Deres
Majestaet, for allerunderdanigst
at foredrage mine Anskuelser
om disse Hertugdømmers Be-
styrelse under de nuvaerende
Forhold. I denne Anledning

tillader jeg mig i dybeste Aerefrygt at bemaerke følgende.

Efterat Monarkiets Faelleds-Forfatning ved Allerhøieste Kund-
gjørelse af 6te November 1858 er haevet for Hertugdømmerne Hol-
steens og Lauenborgs vedkommende, er jeg ved gjentagen og
moden Overveielse kommet til den Overbeviisning, at det ligger i
Sagens Natur, at disse Hertugdømmers Bestyrelse, saavel an-
gaaende deres saerlige som deres med Monarkiets øvrige Dele
faelleds Anliggender ved Ministre, der alle, som Medlemmer af det
i Faelleds-Forfatningen omtalte Geheime-Statsraad, omenskjøndt
i en forskjellig Omfang, for deres Embedsførelse ere ansvarlige for
det nuvae[ren]de Dansk-Slesvigske Rigsraad, hvori hine tvende
Hertugdømmer ikke ere repraesenterede, maatte standses³, indtil
ningsløse Forandringer og Overstregninger samt rent redaktionelle Ændringer,
der hovedsagelig har deres Forklaring i den Hast, hvormed Koncepterne
er nedskrevet, er for Overskuelighedens Skyld udeladt. Af samme Grund
er de mest gennemrettede §§ i Instruktionsudkastet gengivet i Noterne
i deres oprindelige Skikkelse. Tegnsætningen er enkelte Steder modificeret.

¹ Nicht abgegangen. C M. er en senere Tilføjelse, som er skrevet
med tilsyneladende mørkere Blæk og med mindre og sirligere
Bogstaver end den øvrige Del af Forestillingen; Skriften er
dog tydelig Moltkes.

² Herefter er overstreget: at Deres Majestaet ønskede, at jeg overtog
den Post.

³ De sidste Sætninger lød oprindeligt saaledes: at disse Her-
tugdømmers Bestyrelse, saavel angaaende deres saerlige som deres med
Monarkiets øvrige Dele faelleds Anliggender ved Medlemmer af det i Fael-
leds-Forfatningen omtalte Geheime-Statsraad, der ere ansvarlige for det
nuvae[ren]de Dansk-Slesvigske Rigsraad, hvori hine Hertugdømmer ikke
ere repraesenterede, maatte standses.

disses i den bemeldte Allerhøieste Kundgjørelse tilsigtede Gjenforening med eller Tilslutning til Monarkiets øvrige Dele er bleven tilveiebragt paa en dets Selvstaendighed betryggende og dets veltaenkende Beboeres billige Ønsker tilfredsstillende Maade¹. Indtil da turde det vaere rigtigst, at der til hine to Hertugdømmers midlertidige Bestyrelse, der, ikke laengere indskraenket til deres saerlige, men ved siden af disse udvidet til deres med Monarkiets øvrige Dele faellets Anliggender, vilde overstige en enkelt Mands Kraeften, Evner og Kundskaber, blev nedsat en Kongelig Commission. Denne Commission burde efter min allerunderdanigste Formening bestaae af tre Medlemmer, og have sit Saede i selve Holsten, for bedre at kunne blive bekjendt med dets Beboeres virkelige Stemning og Ønsker, bedre at kunne vinde deres Tillid, men tillige paa selve Stedet bedre end i Frastand lige over for dem at kunne varetage Deres Majestaets Allerhøieste Rettigheder og Interesse². At den nu i de tidt omtalte Provindser tilstede vaerende ikke til Forbundts-Contingentet hørende militaire Styrke under Commissionens Virksomhed vedbliver at have sine Standquarterer derovre saaat, da de recruterer fra Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig vedbliver at staae under Krigs-Ministerens Commando og Bestyrelse, men kommer til at staae til Commissionens Disposition for at opretholde den offentlige Orden og Sikkerhed, medens de til det Holsteen-Lauenborgske Forbundts-Contingent bestemte, fra Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborg recruterede Tropper komme, uden derfor at forlade deres nuvaerende Standquarterer, til at staae under Commissionens Commando og Bestyrelse³, for at denne kan drage Omsorg for, at Forbundsloven med Hensyn til Contingentet blive overholdt,

¹ Denne Sætning lød oprindeligt: indtil den i den bemeldte Allerhøieste Kundgjørelse tilsigtede Gjenforening eller Tilslutning til Monarkiets Dele paa en dets Selvstaendighed betryggende og dets veltaenkende Beboere tilfredsstillende Maade er bleven tilveiebragt.

² Dette Punktum lød oprindeligt saaledes: Denne Commission burde efter min allerunderdanigste Formening bestaae af tre Personer, og have sit Saede i selve Holsteen, for bedre at kunne vinde dets Beboeres Tillid, men tillige paa selve Stedet bedre end i Frastand varetage Deres Majestaets Allerhøieste Rettigheder og Interesse.

³ De foregaaende Sætninger af dette Punktum lød oprindeligt: At den nu i de tidt omtalte Provindser tilstede vaerende militaire Styrke under Commissionens Virksomhed vedbliver at have sine Standquarterer derovre saaat, da de ere Dansk-Slesvigske Tropper, vedbliver at staae under Krigs-Ministerens Commando og Bestyrelse, medens de for tiden i Kongeriget stationerede til det Holsteen-Lauenborgske Forbundts-

synes mig at ligge i Sagens Natur. De fleste og betydeligste Vanskeligheder vilde vise sig ved de Tydske Hertugdømmers finansielle Bestyrelse¹, der hidtil har staaet under Finants-Ministeren, men, dersom Commissionen blev oprettet med en Holsteens og Lauenborgs med det øvrige Monarkie fælleds saavel som deres saerlige Anliggender omfattende Virkekreds, burde gaae over til Commissionen. Da det imidlertid bør antages, at Commissionen saavel som Finants-Ministeren ikkun vilde have Deres Majestaets og Monarkiets sande Interesse for Øie, og at de med gjensidig Velvillie vilde samvirke til det fælleds Faedrelands Vel, saa vilde ogsaa de ved denne vigtige Green af Bestyrelsen opstaaende Vanskeligheder kunne udjevnes og overvindes. Ved Siden af dens hidtil allerunderdanigste omtalte Virkekreds turde det imidlertid vaere Commissionens Hoved-Opgave, ved Forhandlinger med Deres Majestaets Ministre, med det Tydske Forbunds Organer og med Holsteen og Lauenborgs Repraesentationer at tilveiebringe den i Kundgjørelsen af 6te November 1858 tilsigtede Gjenforening² af de ved denne fra Monarkiets øvrige Dele adskildte Hertugdømmer Holsteen og Lauenborg med hine paa et Monarkiets Selvstaendighed betryggende Grundlag, saaledes at Monarkiet i Overeenstemmelse med Deres Majestaets tidt udtalte landsfaderlige, alle Deres Undersaatter med lige Kjaerlighed omfattende Hensigt kommer til og i Fremtiden vedbliver at vaere et velordnet Hele, hvori Undersaatterne, Danske og Tydske, trygt kunne boe under Deres Majestaets milde Scepter. Dette Maal vil Deres Majestaets Ministre og Commissionens Medlemmer efterstraebe med lige Iver og Nidkjaerhed³, med gjensidigt velvilligt Imødekommen, og med gjensidig Tillid, og ikkun under denne Forudsætning vilde jeg kunne beslutte mig til at opgive den haederlige og aldeles uafhaengige Stilling, hvori jeg ved Deres Majestaets Allerhøieste Naade befinder mig, og til at indtraede i den omtalte Commission, idet jeg betragter dens Op-

Contingent bestemte, fra Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborg recruterede Tropper, vel vedblive at vaere stationerede i Kongeriget, men under Commissionens Commando og Bestyrelse.

¹ Denne Sætning lød oprindelig: De fleste og betydeligste Vanskeligheder vilde vise sig ved de Tydske Hertugdømmers hidtil med Monarkiets øvrige Dele forenede Finants-Forvaltning.

² Rettet fra: ved Forhandlinger med Deres Majestaets Ministre og med det Tydske Forbunds Organer at tilveiebringe den i Patentet af 6te November 1858 tilsigtede Gjenforening.

³ Rettet fra: Til dette Maal maa Deres Majestaets Ministre og Commissionens Medlemmer arbeide med lige Iver og Nidkjaerhed.

rettelse som et Forsøg¹, hvis Udfald ganske vist er meget tvivlsomt, men som alligevel endog under de nuvaerende yderst vanskelige og indviklede Forhold netop paa Grund af disse bør gøres til vort kjaere Faedrelands Gjenforening og fremtidige Betyggelse i dets Heelhed². Skulde det derimod vaere eller blive tilsigtet, at benytte Commissionen som et Middel til at indlede og forberede Monarkiets Adskillelse i to eller tre³ selvstaendige Stater, hvorved endog Thronfølgens kun til Betyggelse af Monarkiets Integritet vedtagne Ordning vilde blive rokket, saa vilde jeg ikke kunne deeltage i Commissionens byrdefulde Hverv. Imidlertid har jeg, for at fremstille et nogenlunde tydeligt Billede af denne Commissions Virksomhed⁴, saaledes som den efter min allerunderdanigste Formening burde vaere, forfattet et Udkast til en Instruction for Commissionen, hvilket jeg herved tillader mig i dybeste Underdanighed at forelaegge for Deres Majestaet. Dersom dette Udkast saavel som de i denne allerunderdanigste Forestilling udtalte Anskuelser finde Deres Majestaets Allerhøieste Bifald, og dersom det da er Deres Majestaets Ønske, at jeg skal vaere et Medlem af Commissionen, saa vil jeg, for at kunne blive dette⁵, udbede mig Deres Majestaets Allerhøieste Bemyndigelse til at henvende mig til de tvende⁶ Maend, der i Forening med mig skulde vaere Commissionens Medlemmer; dersom disse eller een af dem ikke er villig dertil, saa beder jeg Deres Majestaet om Deres Allerhøieste Tilladelse til at betragte ogsaa mit Hverv i denne Sag som endt⁷.

Allerunderdanigst

C. Moltke.

¹ De tre sidste Sætninger lod oprindelig saaledes: og ikkun under denne Forudsætning vilde jeg kunne beslutte mig til at opgive den haederlige og aldeles uafhaengige Stilling, hvori jeg ved Deres Majestaets Allerhøieste Naade befinder mig, ved at indtraede i den tilsigtede Commission, hvis Oprettelse jeg betragter som et Forsøg.

² Den sidste Sætning lod oprindelig: men som alligevel endog under de nuvaerende yderst vanskelige og indviklede Forhold netop bør gøres til vort kjaere Faedrelands Betyggelse i dets Heelhed.

³ Rettet fra: tvende.

⁴ Rettet fra: Imidlertid har jeg, for at fremstille for Deres Majestaet et saa klart Billede af denne Commissions Virksomhed.

⁵ Rettet fra: og dersom det er Deres Majestaets Ønske, saa vil jeg, for at kunne dette.

⁶ Senere Tilføjeelse.

⁷ De to sidste Sætninger lod oprindelig saaledes: dersom disse eller een af dem ikke er villig dertil, saa tør jeg ansee ogsaa mit Hverv i denne Sag for endt.

Entwurf.

Instruction

der Königlichen¹ Regierungs-Commission für die Herzogthümer
Holstein und Lauenburg.

§ 1.

Die Königliche Regierungs-Commission für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg wird ihren Sitz auf dem Schlosse zu Plön haben, woselbst ihr ein passendes Geschäfts-Local eingeräumt werden soll.

§ 2.

Die Commission wird baldthunlichst ihre Wirksamkeit beginnen und, daß solches geschehen, zur öffentlichen Kunde bringen.

§ 3.

Die Wirksamkeit der Commission wird nicht bloß die bisher von dem Ministerium für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg, sondern auch die von den gemeinschaftlichen Ministerien für die ganze Monarchie bisher besorgten Geschäfte, insoweit diese die gedachten Herzogthümer betreffen, umfassen.

§ 4.

In Betreff der durch die Allerhöchste Bekanntmachung vom 28t. Januar 1852 und durch spätere Verfügungen dem Ministerium für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg zugewiesenen Sachen tritt die Commission für die Dauer ihrer Wirksamkeit ganz an die Stelle des gedachten Ministeriums, mit denselben amtlichen Befugnissen und Obliegenheiten, und mit demselben Geschäfts-Gange.

§ 5.

Eben so tritt die Commission in den die Herzogthümer Holstein und Lauenburg betreffenden Sachen an die Stelle der vorgedachten gemeinschaftlichen Ministerien, und hat diese Sachen in Gemäßheit der bestehenden Gesetze und Verfügungen zu erledigen oder zur Allerhöchsten Beschlußnahme allerunterthänigst vorzutragen, jedoch mit den in Nachstehendem enthaltenen näheren Bestimmungen und Beschränkungen.

¹ Senere Tilfojelse.

§ 6¹.

Die Commission hat die Entwürfe zu denjenigen Instructionen und Ausfertigungen für die Königlichen Gesandtschaften und Consulate, insbesondere für den Königlichen Bundestags-Gesandten, welche die Angelegenheiten der Herzogthümer Holstein und Lauenburg und ihrer Bewohner betreffen, erforderlichenfalls nach allerunterthänigstem Vortrage der betreffenden Sachen dem Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten zur weiteren Veranstaltung zuzustellen, welches die Königlichen Gesandtschaften und Consulate anweisen wird, ihre die Herzogthümer Holstein und Lauenburg und deren Bewohner betreffenden Depechen und Berichte in solchen Sachen, bei deren Erledigung Gefahr im Verzuge seyn möchte, an die Commission zu richten und einzusenden.

§ 7.

Die Commission ist befugt, zur Förderung einzelner² solcher Sachen (§ 6) und zur Führung der betreffenden Unterhandlungen die Absendung von ausserordentlichen Missionen allerunterthänigst in Vorschlag zu bringen, welche im Falle der Allerhöchsten Genehmigung mit den erforderlichen Creditiven, Vollmachten und Instructionen durch das Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, jedoch ebenfalls nur im Einverständniß mit der Commission, werden versehen werden.

§ 8.

Die Kosten solcher Missionen (§ 7) sind aus den besonderen Intraden des betreffenden Herzogthums, und die Kosten der Königlichen Bundestags-Gesandtschaft sind aus den Intraden der Herzogthümer Holstein und Lauenburg nach dem Verhältnisse ihrer Bevölkerung abzuhalten.

¹ Denne § lod oprindeligt: Das Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten wird die Königlichen Gesandten, namentlich den Königlichen Gesandten bei der Deutschen Bundes-Versammlung, auch in den die Herzogthümer Holstein [und] Lauenburg und ihre Bewohner betreffenden Sachen mit den erforderlichen Instructionen und sonstigen Ausfertigungen versehen, jedoch nur in völligem Einverständnisse mit der Commission, welche zu dem Ende dem Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten die Entwürfe zu solchen Instructionen und Ausfertigungen zur weiteren Veranstaltung erforderlichenfalls nach allerunterthänigstem Vortrage der betreffenden Angelegenheiten dem Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten zuzustellen hat.

² Senere Tilføjelse.

§ 9¹.

Die Commission hat in Betreff der Besoldung und Verpflegung der im Herzogthum Holstein stationirten, oder künftig dorthin und nach dem Herzogthum Lauenburg zu commandirenden Truppen, in so weit dieselben nicht zum Holstein-Lauenburgischen Bundes-Contingente bestimmt sind, namentlich in Betreff der Auszahlung der dazu erforderlichen Gelder, den Anträgen des Kriegs-Ministeriums und des Finanz-Ministeriums, vorbehältlich der schließlichen Abrechnung mit dem letzteren, schleunigst Folge zu geben. Dagegen wird das betreffende General-Commando angewiesen werden den an dasselbe nach dem Ermessen der Commission directe zu richtenden Anträgen derselben in Betreff der Verwendung dieser Truppen zur Aufrechthaltung der öffentlichen Ordnung und Sicherheit ebenfalls schleunigst Folge zu geben, und, wenn die Commission es zu diesem Zwecke erforderlich finden sollte die beurlaubte Mannschaft bis zu deren voller Friedens-Stärke einzuberufen. Die Kosten solcher Veranstaltungen sollen dem betreffenden Herzogthum allein zur Last fallen.

§ 10.

In Betreff der zum Holstein-Lauenburgischen Bundes-Contingent bestimmten Truppen tritt die Commission in jeder Beziehung an die Stelle des Kriegs-Ministeriums², und hat namentlich dafür Sorge zu tragen, daß hinsichtlich dieses Contingents den in der deutschen Bundes-Kriegs-Verfassung enthaltenen³ und sonstigen bundesverfassungsmäßigen Bestimmungen und Beschlüssen in jeder Beziehung Folge geben werde. Die Kosten

¹ Denne § lod oprindeligt: Der amtliche Wirkungskreis des Kriegs-Ministeriums bleibt hinsichtlich der im Herzogthum Holstein stationirten, oder künftig dorthin und nach dem Herzogthum zu commandirenden Truppen, unverändert. Doch hat das betreffende General-Commando in Betreff der Verwendung den an dasselbe ohne im Fall der nach dem Ermessen der Commission directe zu richtenden Anträgen in Betreff der Verwendung dieser Truppen zur Aufrechthaltung der öffentlichen Ordnung und Sicherheit Folge zu geben, und, wenn die Commission es zu diesem Zwecke erforderlich findet, die beurlaubte Mannschaft bis zu deren voller Friedens-Stärke einzuberufen, doch sollen die Kosten solcher Veranstaltungen dem betreffenden Herzogthum allein zur Last fallen.

² Denne Sætning lod oprindeligt: Dagegen tritt die Commission in Betreff der zum Holstein-Lauenburgischen Bundes-Contingent bestimmten Truppen in jeder Beziehung an die Stelle des Kriegs-Ministeriums.

³ Senere Tilføjeelse.

dieses Contingents fallen lediglich den Herzogthümern Holstein und Lauenburg zur Last, zwischen welchen sie nach dem Verhältnisse der Volkszahl derselben getheilt und diesem¹ bei der Berechnung ihres Beitrags zu den gemeinschaftlichen Ausgaben der Monarchie angerechnet werden².

§ 11³.

Hinsichtlich des Lootsenwesens, so wie des Leuchtfeuer- und Bakenwesens im Herzogthum Holstein tritt die Commission an die Stelle des Marine-Ministeriums.

§ 12⁴.

Was das Finanzwesen anlangt, so tritt die Commission hinsichtlich der Erhebung, Verwaltung und Verwendung der aus den Herzogthümern Holstein und Lauenburg eingehenden Einnahmen, in so weit jene nicht dem Ministerium für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg obliegt, und aus diesem Grunde zum Wirkungskreise der Commission gehört (§ 3.), in jeder Beziehung an

¹ Ordret »diesem« staar i Stedet for eller viser hen til »Herzogthum Holstein«, som Moltke imidlertid glemmer, at han har streget i den oprindelige Tekst.

² Det sidste Punktum lød oprindeligt saaledes: Die Kosten dieses Contingents fallen lediglich den Herzogthümern Holstein und Lauenburg [her er umiddelbart efter tilføjet: nach dem Verhältniss ihrer Volkszahl] zur Last, werden aber, so weit sie vom Herzogthum Holstein zu tragen sind, von dem Beitrage dieses Herzogthums zu den gemeinschaftlichen Ausgaben der Monarchie abgezogen; dernæst rettet til: Die Kosten dieses Contingents fallen lediglich den Herzogthümern Holstein und Lauenburg zur Last, zwischen welchen sie nach dem Verhältnisse der Volkszahl derselben getheilt, und bei der Berechnung ihres Beitrags zu den gemeinschaftlichen Ausgaben der Monarchie ihnen angerechnet werden.

³ Oprindeligt § 13 og lød saaledes: Der Wirkungskreis des Marine-Ministeriums wird durch die Ernennung der Commission nur in sofern verändert, als dieselbe hinsichtlich des Lootsenwesens, so wie des Leuchtfeuer- und Bakenwesens im Herzogthum Holstein an die Stelle des gedachten Ministeriums treten wird.

⁴ Oprindeligt § 11; de første Sætninger havde oprindeligt følgende Ordlyd: Was das Finanz-Ministerium anlangt, so tritt die Commission hinsichtlich der Erhebung und Verwaltung der aus den Herzogthümern Holstein und Lauenburg eingehenden Einnahmen, in so weit dieselben nicht dem Ministerium für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg obgelegen hat, — — —.

die Stelle des Finanz-Ministeriums, welches den am 1t. August d. J. in den betreffenden Cassen und in der Altonaer Münze vorhandenen Behalt der Commission überweisen wird¹. Der Generalzolldirector, der Generalpostdirector und die Staatsbuchhalterei² treten hinsichtlich der Zoll- und Post-Sachen der gedachten Herzogthümer und der Buchführung über sämtliche von denselben herrührende Einnahmen und Ausgaben³ in dieselben amtlichen Beziehungen zu der Commission, in welchen sie bisher zu dem Finanz-Ministerium gestanden. Dasselbe gilt von sämtlichen Zoll- und Postbeamten in diesen Herzogthümern, so wie von der Holsteinischen und Lauenburgischen Central-Casse und der Altonaer Münze. Ueber die Ausarbeitung, den allerunterthänigsten Vortrag, und die Publicirung des Staats-Budgets und der Staats-Rechnung, so wie über die Revision der letzteren, in so weit beide die Herzogthümer Holstein und Lauenburg betreffen, hat die Commission sich mit dem Finanz-Ministerium dergestalt zu verständigen, daß die Form dieser Actenstücken unverändert bleibt⁴.

§ 13⁵.

Die Commission, welche solchergestalt sämtliche aus den Herzogthümern Holstein und Lauenburg eingehenden gemeinschaftlichen Einnahmen der Monarchie erheben wird, hat dafür Sorge zu tragen, dass diese Herzogthümer zu den gemeinschaftlichen Ausgaben der Monarchie einen ihrer Volkszahl entsprechenden Beitrag leisten.

§ 14⁶.

Zu der durch die Allerh. Bekanntmachung vom 28t. Jan. 52 vorgeschriebenen collegialischen Behandlung der dem Her-

¹ Den sidste Sætning er en senere Tilføjelse.

² Rettet fra: Der Generalzolldirector und der Generalpostdirector.

³ Und der Buchführung über sämtliche von denselben herrührende Einnahmen und Ausgaben er en senere Tilføjelse, der oprindeligt lød saaledes: und der Buchführung über deren Einnahmen und Ausgaben.

⁴ Dette sidste Punktum er en senere Tilføjelse.

⁵ Oprindeligt § 12.

⁶ Denne § lød oprindeligt: Zur Wahrnehmung der dem Ministerium für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg in Betreff der [det følgende har dog først faaet sin Form efter en Række Tilløb og Rettelser] dem erstgedachten Herzogthum und dem Herzogthum Schleswig gemeinsamen nicht politischen Einrichtungen und Anstalten obliegenden Geschäfte wird ein Mitglied der Commission mit dem Minister für das Herzogthum Schleswig zusammentreten.

zogthum Schleswig mit dem Herzogth. H. gemeinsamen nicht politischen Einrichtungen und Anstalten wird ein Mitglied der Commission mit dem Minister für das Herzogthum Schleswig zusammentreten.

§ 15.

Neben dem im Vorstehenden angegebenen die gesammte Civil- und Militair-Verwaltung der Herzogthümer H. und L. umfassenden Wirkungskreise der Commission gehört ganz besonders zu deren Obliegenheiten die Herstellung des in der Allerhöchsten Bekanntmachung vom 6t. November 1858 in Aussicht gestellten verfassungsmäßigen Anschlusses der gedachten Herzogthümer an die übrigen Theile der Monarchie und einer dauernden Verbindung¹ jener mit diesen zu einem wohlgeordneten Ganzen ohne die Selbstständigkeit der Monarchie dem Auslande gegenüber zu gefährden². Dieses Ziel hat die Commission bei allen ihren Arbeiten, und namentlich bei den Verhandlungen mit der Deutschen Bundes-Versammlung so wie mit den Holsteinischen Provinzial-Ständen und der Lauenburgischen Rittern und Landschaft beständig im Auge zu behalten, dem Conseils-Präsidenten baldthunlichst ihre Vorschläge zu Erreichung desselben zuzustellen und über den Fortgang der betreffenden Verhandlungen allerunterth. zu berichten³.

§ 16.

Die Vertheilung der Geschäfte der Commission unter ihre Mitglieder wird derselben überlassen.

§ 17⁴.

Die Commission hat die Ernennung und Besoldung des zu ihren Arbeiten ausser den Beamten und Angestellten im Ministerium für die Herzogthümer Holstein und Lauenburg erforderlichen Personals, insoweit dasselbe in dienstlichen Beziehungen

¹ Rettet fra: und der Verbindung; dette atter rettet fra: und die Verbindung.

² Senere Tilføjelse er Sætningens sidste Del: ohne die Selbstständigkeit der Monarchie dem Auslande gegenüber zu gefährden.

³ Den sidste Del af dette Punktum lød oprindeligt: und dem Conseils-Präsidenten baldthunlichst ihre Vorschläge zur Erreichung desselben zuzustellen und dem Könige über den Erfolg der getroffenen Einleitungen allerunterth. zu berichten.

⁴ Denne § er en senere Tilføjelse.

zu andern Ministerien steht, in Einverständniß mit diesen, allerunterthänigst in Vorschlag zu bringen¹.

§ 18².

Die Allerhöchst zu vollziehenden und die »Namens S. K. M.« oder »auf S. K. M. Allergn. Befehl« zu erlassenden Ausfertigungen so wie die allerunterth. Vorstellungen und Berichte der Commission sind von sämmtlichen Mitgliedern derselben zu unterzeichnen und die gedachten Ausfertigungen sind mit dem großen Königlichen Siegel zu versehen³. Alle sonstigen Ausfertigungen derselben sind nur von demjenigen Mitgliede, welches die betreffende Sache bearbeitet hat, zu unterzeichnen und ist bei diesem ein Siegel zu gebrauchen⁴, welches unter der Königlichen Krone die Worte: »Königliche Regierungs-Commission für die Herzogthümer Holst. und Lauenburg« zeigt.

§ 19⁵.

Bei dem Vortrage derjenigen allerunterth. Vorstellungen der Commission, welche nach dem herkömmlichen Geschäftsgange im K. Geh. Staatsrathe vorzutragen wären, werden unter dem Voritze S. Maj. d. Königs nur die K. Prinzen, welche Mitglieder des Geh. Staatsraths sind, und sämmtliche Mitglieder der Commission zugegen seyn, welche sich zu dem Ende und zur Erstattung ihrer im Königlichen Cabinet zu haltenden allerunterth. Vorträge⁶ in der Regel einmal in jedem Monat an das K. Hoflager zu begeben

¹ Sidste Halvdel af denne § lod oprindelig saaledes: — — — erforderlichen Personals allerunterthänigst in Vorschlag zu bringen, und zwar, insoweit dasselbe in dienstlichen Beziehungen zu andern Ministerien steht, im Einvernehmen mit diesen.

² Oprindelig § 17.

³ Dette Punktum lod oprindelig: Die von Uns zu vollziehenden und in »Namens S. K. M.« oder »auf S. K. M. Allergn. Befehl« zu erlassenden Ausfertigungen sind von sämmtlichen Mitgliedern der Commission zu unterzeichnen und mit dem großen Königlichen Siegel zu versehen.

⁴ De foregaaende Sætninger i dette Punktum lod oprindelig: Alle sonstigen Ausfertigungen derselben sind nur von demjenigen Mitgliede, welches die betreffende Sache bearbeitet hat, zu unterzeichnen und mit einem Siegel zu versiegeln.

⁵ Oprindelig § 18.

⁶ Senere Tilføjele: und zur Erstattung ihrer im Königlichen Cabinet zu haltenden allerunterth. Vorträge.

haben. Ueber die erstgedachten Vorträge, die darauf Statt findenden Abstimmungen und erfolgenden Allerh. Resolutionen wird von dem Staatssecretair ein Protocoll geführt¹.

§ 20².

Ueber die nicht Allerhöchst vollzogenen oder zufolge Allerhöchster Resolutionen erlassenen³ Bescheide und Verfügungen der Commission steht es den Betreffenden frei, sich Allerh. Orts zu beschweren. Solche Beschwerden haben in der Regel Suspensiv-Kraft; ausnahmsweise kann ihnen diese jedoch von der Commission abgesprochen werden, wofür die Gründe allerunterth. vorzutragen sind.

§ 21⁴.

Ueber die durch die Geschäfts-Führung der Commission veranlassten Diäten, Reise-Posten und sonstigen Ausgaben legen die einzelnen Mitglieder derselben einander gegenseitig Rechnung ab und lassen sich den von ihren Collegen approbirten Belauf dieser Rechnungen von der betreffenden Central-Casse auszahlen.

§ 22.

Sobald die der Commission⁵ im § 15 dieser Instruction gestellte Aufgabe gelöst ist, oder wenn wider Verhoffen Verhältnisse und Umstände⁶ eintreten sollten, welche nach der gewissenhaften Ueberzeugung ihrer Mitglieder die gedeihliche Wirksamkeit der Commission oder einzelner Mitglieder derselben⁷ verhindern würden, haben sie sich unverzüglich an das Königliche Hoflager

¹ Dette sidste Punktum er en senere Tilføjelse, der oprindeligt lod saaledes: Ueber diese Vorträge wird von dem Staatssecretair ein Protocoll geführt, hvilket rettedes til: Ueber die erstgedachten Vorträge und die darauf abgegebenden Abstimmungen (og muligvis ved denne Redaktion ogsaa: und erfolgenden Allerh. Resolutionen) wird von dem Staatssecretair ein Protocoll geführt; derpaa fulgte den definitive Redaktion.

² Oprindeligt § 19.

³ Senere Tilføjelse: oder zufolge Allerhöchster Resolutionen erlassenen.

⁴ Oprindeligt § 20.

⁵ Senere Tilføjelse: der Commission.

⁶ Senere Tilføjelse: und Umstände.

⁷ Senere Tilføjelse: der Commission oder einzelner Mitglieder derselben.

zu begeben, und die Aufhebung der Commission oder die Entlassung der betreffenden und deren Ersetzung durch neue Mitglieder⁵ allerunterth. zu beantragen.

Med Hensyn til Forestillingen og Instruktionsudkastet bygger Carl Moltke næppe paa tidligere Optegnelser eller Koncepter, i hvert Fald ikke i større Udstrækning. Hertil findes der alt for mange Rettelser; saaledes bryder han Gang paa Gang af midt i en Sætning, streger helt eller delvis den Del, han lige har skrevet, enten for at forme Sætningen paa en anden Maade eller for at forandre Rækkefølgen af visse Sætningsled eller Meningsforbindelser; desuden har han ombyttet enkelte Paragraffer. Med andre Ord: vi har for os Moltkes oprindelige Udkast saavel til Forestillingen som til Instruksen med alle deres under Tilblivelsen modtagne Rettelser, Tilføjelser og Udstregninger, saa man kan følge hans Udarbejdelse af dem i hele dens Forløb.

Med Hensyn til Karakteren af de Forandringer og Tilføjelser, som Moltke har foretaget i Koncepterne til Forestillingen og Instruksen, maa det udtrykkeligt pointeres, at de næppe kan være en Følge af hans Forhandlinger med Hall og de andre Ministre, medmindre han under Samtalerne har faaet sin Opmærksomhed henledt paa Forhold, der burde enten nøjere bestemmes eller medtages, f. Eks. Tilføjelserne i Instruksen § 12 om de forskellige Kasser, Statsbogholderiet, Statsbudgettet og Statsregnskabet. I hvert Fald kan ingen af dem udlægges som Indrømmelser fra Moltkes Side for at naa til Enighed. De væsentligste Forandringer findes i Instruktionsudkastet og gaar i Retning af en konsekvent Gennemførelse af Moltkes Hensigt: Realiseringen og Fremhævelsen af Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs administrative Selvstændighed. Netop heri maa man søge Grunden til en Række redaktionelle Forandringer i §§ 6, 9, 11, 12, 16 og 22; de bestaar i, at Moltke har trukket Ordet Commission frem i Spidsen af hver §, givet det en mere fremtrædende Plads, saaledes at Kommissionen altid nævnes *for*

⁵ Senere Tilføjelse: oder die Entlassung der betreffenden und deren Ersetzung durch neue Mitglieder.

noget Ministerium. Formelt set er disse Forandringer rigtige, da det drejer sig om en Instruktion for Regeringskommissionen. Juridisk vilde de overhovedet ingen Betydning have faaet, men derimod psykologisk, idet de vilde have hindret, at den Tanke, der uden Tvivl vilde være opstaaet hos Holstenerne, at Kommissionen, naar alt kom til alt, var underordnet Fællesministerierne, yderligere næredes ved disses Fremhævelse. Ogsaa den sidste Tilføjelse i § 6 om Gesandternes og Konsulernes Indsendelse af visse Depecher og Beretninger direkte til Kommissionen, samt Tilføjelsen i § 9 om Kommissionens Forpligtelse til at sørge for Udbetaling af Sold til de i de to Hertugdømmer stationerede Tropper, der ikke hørte til Forbundscontingentet, har haft til Formaal at fastslaa Holstens og Lauenborgs Selvstændighed. Derimod er Moltke ved sine Rettelser i Slutningen af § 10 gaaet den modsatte Vej. Oprindeligt bestemtes det nemlig i denne Paragraf, at Holstens Del af Omkostningerne vedrørende det holsten-lauenborgske Forbundscontingents Tropper skulde fradrages¹ dette Hertugdømmes Bidrag til Monarkiets Fællesudgifter, d. v. s. at Beløbet skulde udbetales direkte fra Holstens Finanser til Contingentets Tropper. Denne Bestemmelse er senere blevet forandret derhen, at Beløbet skulde lægges til Holstens Bidrag til Fællesudgifterne, hvorved det maatte blive Monarkiets Finanser, der skulde administrere og udbetale Omkostningerne vedrørende Forbundscontingentet. Grunden til denne Forandring i § 10 maa sikkert søges dels i det dengang eksisterende Forhold, at Contingentets Tropper var stationeret i Kongeriget, dels deri, at Moltke ønskede at fastholde de holstenske Tropper dér og dermed bevare den gældende Hærordning. Adskillige vigtige Tilføjelser kan kun forklares paa den Maade, at Udarbejdelsen af de to Koncepter

¹ »Fradrages« er egentlig ikke rigtigt. Naar Moltke her bruger Ordet »fradrages«, beror det sikkert paa, at han gaar ud fra Krigsministeriets Normalbudget af 28. Februar 1856; men da Regeringskommissionen ifølge hans Instruktionsudkast § 12 vilde komme i Besiddelse af alle Hertugdømmets Indtægter, kan her kun være Tale om en numerisk Fradragning. Lauenborg havde ingen Del i Normalbudgettet.

er sket meget hurtigt. Et Par typiske Eksempler herpaa er Tilføjelserne i Forestillingen dels om, at Regeringskommissionen ogsaa skulde forhandle med Holstens og Lauenborgs repræsentative Forsamlinger om Tilvejebringelsen af en ny Helstatsordning¹, dels om, at de dansk-slesvigske Tropper i Holsten og Lauenborg skulde staa til Kommissionens Disposition med Hensyn til Opretholdelsen af den offentlige Orden og Sikkerhed² — en Bestemmelse, der findes i Instruktionsudkastets oprindelige Tekst, som sikkert er udarbejdet før Forestillingens. Hovedparten af Forandringerne og Tilføjelserne er dog foretaget for nærmere at uddybe og afgrænse visse Bestemmelser og derved hindre fremtidige Mistydninger, — et Udslag af Forstandsmennesket Moltkes Stræben efter at udtrykke sig klart og logisk. Hertil kommer saa en Mængde Rettelser af rent sproglig Karakter — Rettelser, der hovedsagelig beror paa, at de to Koncepter er Hastværksarbejde.

Hvilket af de to Aktstykker — Udkastet til Forestillingen eller til Instruktionsudkastet — der er blevet til først, kan ikke afgøres med Sikkerhed; men det ligger egentlig i Sagens Natur, at Moltke først har udarbejdet Instruktionsudkastet med dets 22 §§ og derefter Koncepten til Forestillingen, der hovedsagelig indeholder Motiveringen for Udarbejdelsen af Instruktionsudkastet og dens Bestemmelser.

Den foreslaaede Regeringskommissions administrative Opgaver.

Ved en almindelig Gennemlæsning af Moltkes Forslag til en Instruktion faar den ikke særlig opmærksomme Læser uden Tvivl den Opfattelse, at den foreslaaede Regeringskommissions vigtigste, ja næsten eneste Opgave skulde være den at forestaa Administrationen af Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, indtil disses forfatningsmæssige Stilling til Monarkiets øvrige Dele var ordnet paa en til alle Parter tilfredsstillende Maade.

¹ Se ovenfor S. 198.

² S. 197.

Kun 2 §§ — 15 og 22 — af Instruksen 22 omtaler endnu en Opgave, nemlig Gennemførelsen af den nævnte forfatningsmæssige Ordning. Som det senere skal paavises, var det denne, der af Moltke var tænkt som Kommissionens Hovedopgave.

Med Hensyn til Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Administration var Moltke — iflg. Forestillingen til Kongen¹ — paa Grund af de Følger, som Fællesforfatningens Ophævelse i disse Hertugdømmer ved Kundgørelsen af 6. Novbr. 1858 havde faaet, »ved gjentagen og moden Overveielse kommet til den Overbeviisning«, at man maatte opgive det hidtidige Styre i Holsten og Lauenborg, hvilket var overladt een for disse Landsdele særlig og flere med Monarkiet fælles Ministre, der ikke blot alle var Medlemmer af det i Kraft af Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855 eksisterende Gehejmestatsraad, men ogsaa ansvarlige — dog ikke i Sager, der vedrørte de to Hertugdømmer — over for det dansk-slesvigske Rigsraad, hvori Holsten og Lauenborg ikke var repræsenteret.

Moltkes Forslag til en Nyordning af Holstens og Lauenborgs Styrelse havde følgende Hovedformaal: de to Hertugdømmers administrative Selvstændighed skulde gennemføres i saa vid en Udstrækning, som de kgl. Prærogativer og de praktiske Forhold maatte tillade.

Holstens og Lauenborgs hidtil adsplittede Styrelse skulde saaledes ifølge Moltkes Forslag samles og lægges i Hænderne paa en kgl. Regeringskommission. Grunden til, at han vilde overdrage den administrative Ledelse til en Kommission og ikke til en enkelt Minister, var hans Opfattelse, at Holstens og Lauenborgs midlertidige Styrelse, naar denne skulde omfatte baade disse to Landsdeles særlige og de hidtil med Monarkiets øvrige Dele fælles Anliggender og desuden visse forfatningsmæssige Opgaver, »vilde overstige en enkelt Mands Kraæfter, Evner og Kundskaber«². I selve Udkastet til Instruksen omtaler han ikke, hvor mange Medlemmer Regeringskommissionen skulde bestaa af. Dette beror næppe paa en Forglemmelse, men snarere

¹ Se ovenfor S. 196.

² Forestillingen til Kongen, se ovenfor S. 197.

paa, at han bevidst overlod Afgørelsen til Kongen eller senere Forhandlinger. Herpaa tyder ogsaa Moltkes Udtalelse i Forestillingen, at han ansaa tre som mest passende¹. Derimod har Moltke i Udkastet til Instruksen for sit eget Vedkommende — dog uden at give nogen Begrundelse derfor i Forestillingen — truffet en definitiv Afgørelse med Hensyn til Regeringskommissionens Sæde, nemlig Slottet i Plön; i Forestillingen nævnes kun »i selve Holsten«. Det afgørende for Moltke var dog, at Kommissionen fik sit Sæde i Holsten »for bedre at kunne blive bekendt med dets Beboeres virkelige Stemninger og Ønsker, bedre at kunne vinde deres Tillid, men tillige paa selve Stedet bedre end i Frastand lige over for dem at kunne varetage Hans Majestaets Allerhøieste Rettigheder og Interesse«². Hans Hensigt har sikkert i ikke mindre Grad været at berøve Holstenerne et Agitationsmiddel; de kunde saa ikke mere med samme Virkning som hidtil hævde, dels at alle Afgørelser vedrørende Holsten blev truffet i København uden nærmere Kendskab til holstenske Forhold, dels at Holsten paa det administrative Omraade var underordnet det øvrige Monarki. Moltke nævner ikke dette Motiv; men at han mere eller mindre bevidst har været ledet deraf, er afgjort; det følger af selve den forhaandenværende Situation. Muligvis har den absolutistisk sindede Moltke ikke skriftligt over for Kongen villet fastslaa en saadan kongelig Indrømmelse, fremkaldt ved stærkt Pres fra en Befolkningsdels Side.

Med Hensyn til Regeringskommissionens Virksomhedsomraade fulgte Moltke — dog ikke helt konsekvent — det Princip, at alle Holstens og Lauenborgs særlige Sager og i saa stor Udstrækning, han mente det muligt, ogsaa de to Hertugdømmers hidtil med det øvrige Monarki fælles Anliggender skulde overdrages Kommissionen.

I Udkastet til Instruksen fastslaaes det saaledes, at alle de Sager, der ifølge den kgl. Kundgørelse af 28. Januar 1852 og senere Forordninger var henlagt til Ministeriet for Hertug-

¹ Se ovenfor S. 197.

² S. 197.

dømmerne Holsten og Lauenborg, skulde lægges ind under Kommissionen og denne helt træde i Ministeriets Sted »mit denselben amtlichen Befugnissen und Obliegenheiten, und mit demselben Geschäfts-Gange«¹. Ved denne Overtagelse kunde der saaledes ikke være opstaaet Tvivl om, hvilket og hvor stort et Virksomhedsomraade der var Tale; Instruksen er paa dette Punkt saa klar og koncis affattet, at den ikke kunde have givet Anledning til Fortolkning.

Regeringskommissionen skulde desuden overtage de Anliggender, der angik Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, men som hidtil var blevet varetaget af Fællesministrene for hele Monarkiet, d. v. s. af Udenrigs-, Krigs-, Marine- og Fællesfinansministrene, og afgøre dem i Overensstemmelse med de bestaaende Love og Forordninger eller forelægge dem til kongelig Beslutning². Her var i høj Grad Mulighed for forskellige Fortolkninger og Konflikter og det saa meget mere som Moltkes Bestemmelser eller, om man vil, Indskrænkninger ikke skarpt trækker Grænsen mellem de Sager, der skulde overdrages Kommissionen, og dem, der stadig skulde være underlagt de dansk-slesvigske Fællesministre; i flere Tilfælde var dette ganske vist ligefrem umuligt, især inden for Udenrigs- og Finansvæsenet.

Paa det udenrigsministerielle Omraade bestemmer Moltkes Forslag, at Regeringskommissionen skulde udfærdige alle Udkast til Instruktioner og Skrivelser vedrørende Holstens og Lauenborgs og deres Beboeres Anliggender til de kongelige Gesandter og Konsuler, først og fremmest Gesandten ved Forbundsdagen; dog skulde vigtige Sager først foredrages Kongen. Disse Udkast skulde tilstilles Udenrigsministeriet i København til videre Foranstaltning. Paa samme Maade skulde Gesandternes og Konsulernes Depecher og Beretninger til Kommissionen gaa gennem Udenrigsministeriet; denne Omvej kunde dog i meget presserende Sager undlades (§ 6). I udenrigske Anliggender skulde Regeringskommissionen endog have Ret til med Kongens Samtykke at udsende overordentlige Missioner, dersom

¹ Første Halvdel af Instruktionsudkastets § 3 og § 4.

² Sidste Halvdel af Instruktionsudkastets § 3 og § 5.

direkte Underhandlinger var ønskelige; Udenrigsministeriet skulde da i Forstaaelse med Kommissionen forsyne Udsendingene med de fornødne Fuldmagter og Instruktioner (§ 7). Reelt — og tillige juridisk — skulde saaledes alle udenrigske Anliggender vedrørende Holsten og Lauenborg og deres Befolkning, som tidligere havde sorteret under Udenrigsministeriet, overdrages Kommissionen; formelt og af praktiske Grunde skulde Ekspeditionen foregaa gennem Udenrigsministeriet. — Særlig klare er §§ 6 og 7 vedrørende udenrigske Sager dog ikke. Juridisk set maatte Kommissionen ifølge dem have haft Ret til — Kongens Samtykke forudsat — at meddele Instrukser angaaende et hvilket som helst — selv storpolitisk — Anliggende til en hvilken som helst af Monarkiets Gesandter og til at afsende Missioner til en hvilken som helst Magt. Det har dog næppe været Moltkes Mening, at dette skulde gælde i al Almindelighed. Med Hensyn til storpolitiske Spørgsmaal har han — hvis ikke særlige Forhold talte derfor — sikkert kun tænkt paa Forbundsgesandten og Forbundsdagen i Frankfurt; herpaa tyder Udtrykkene »insbesondere für die Königlichen Bundestags-Gesandten« i § 6 og »und namentlich bei den Verhandlungen mit der Deutschen Bundes-Versammlung« i § 15. Desuden bestemmer Instruktionsudkastet intet om, hvad der skulde ske, hvis Udenrigsministeriet i København nægtede at medvirke ved Udfærdigelsen og Videresendelsen af Instruktioner, at udstede Fuldmagter eller at give disse en Ordlyd, som Kommissionen vilde anerkende. Heller ikke fremgaar det af Moltkes Forslag, hvorledes Forbundsgesandtens Stilling skulde opfattes, som dansk eller holsten-lauenborgsk Embedsmand. Naturligvis maatte han som Kongens Repræsentant ved Forbundsdagen udnævnes af ham. Men hvem skulde i paa-kommende Tilfælde bringe en ny i Forslag, Udenrigsministeren som hidtil eller Kommissionen? Instruktionen har intet herom. Muligvis har Moltke tænkt sig den samme Fremgangsmaade anvendt som ved Afsendelsen af overordentlige Missioner, altsaa ved Indstilling af Kommissionen, men saaledes at Udenrigsministeren i Forstaaelse med denne udfærdigede hans Akkreditiv (§ 7).

Denne Opfattelse støttes i høj Grad ved Bestemmelsen i § 8, hvorefter Omkostningerne til Forbundsgesandtskabet skulde afholdes af Holstens og Lauenborgs Indkomster.

Paa det militære Omraade fastslaar Instruktionsudkastet, at Regeringskommissionen med Hensyn til de Tropper, der udgjorde det holsten-lauenborgske Forbundskontingent, i enhver Henseende skulde træde i Krigsministeriets Sted og sørge for Opfyldelsen af Bestemmelserne i det tyske Forbunds Militærforfatning samt af Forbundsdagens Beslutninger (§ 10). For at opretholde den offentlige Orden og Sikkerhed skulde Kommissionen have Ret til til enhver Tid og i et saadant Omfang, som den maatte finde fornødent, at disponere over de dansk-slesvigske Tropper, der var stationeret i Holsten og Lauenborg; til Gengæld skulde den paa Krigs- eller Finansministeriets Anfordring — under Forbehold af en senere Afregning — udbetale Penge til disse Troppers Sold og Forplejning. Princippet i denne Ordning var — hvad for øvrigt fremgaar langt tydeligere af Moltkes Forestilling til Kongen¹ — dette: de dansk-slesvigske Tropper skulde vedblive at staa under Krigsministerens Kommando og Bestyrelse, medens de holsten-lauenborgske, d. v. s. Forbundskontingentet, i Fremtiden skulde staa under Kommissionens. For saa vidt vilde Holstens og Lauenborgs administrative Selvstændighed ogsaa være blevet fastslaaet paa det militære Omraade, saa meget mere som denne tillige vilde faa sit Udtryk deri, at Udgifterne til Forbundskontingentet udelukkende skulde dækkes af de to Hertugdømmer, dog i Forhold til deres Folketal (§ 10), og at Omkostningerne ved Indkaldelse af Mandskab paa Orlov — foranlediget af Kommissionen — skulde bæres af vedkommende Landsdel selv (§ 9). Men alligevel vilde den militære Selvstændighed ikke være blevet gennemført i saa stor en Udstrækning, som det ellers havde været muligt uden større praktiske Vanskeligheder. Instruksen indeholder saaledes ingen Bestemmelse om, at Forbundskontingentets Tropper skulde stationeres i Hertugdømmerne, hvad der vilde have givet disses Selvstændighed et

¹ Se ovenfor S. 197.

endog særdeles synligt Udtryk. Det fremgaar ret uklart af Instruksen § 9, men derimod tydeligt at Forestillingen til Kongen¹, at Moltke med Hensyn til Fordelingen af Monarkiets Tropper vilde bevare den ved kgl. Resolution af 4. August 1852 trufne Ordning; ifølge denne var den holsten-lauenborgske Brigades fem Batailloner stationeret i København og Helsingør, medens en tilsvarende Styrke fra Kongeriget og Slesvig opholdt sig i de to Hertugdømmer². Moltke havde i sin Tid energisk støttet denne Ordning — d. v. s. Hærenhedens — Gennemførelse og bestandig anset den for en absolut Nødvendighed til Opretholdelsen af Kongens Magt og Myndighed og desuden betragtet den som et fortrinligt Middel til at formindske de nationale Modsætninger inden for Riget. I en vis Henseende skulde Enhedshæren saaledes stadig bevares. Dette er sikkert Grunden til, at Moltke har foretaget endnu en Indskrækning i Selvstændighedsprincippet; i § 10 bestemtes det nemlig, at Holstens Del af Omkostningerne vedrørende det holsten-lauenborgske Forbundskontingent skulde lægges til Hertugdømmets Bidrag til Fællesudgifterne; Udbetalingen af Sold til Kontingentet vilde derved finde Sted gennem Fællesfinanserne³. — Det ligger i Sagens Natur, at de centrale militære Undervisningsanstalter og Flaaden maatte forblive fælles; derimod skulde Marineministeriet afgive Lods-, Fyr- og Bævnevesenet i Holsten og Lauenborg til Kommissionen (§ 11).

Med Hensyn til Finansvesenet skulde ifølge Instruktionsudkastets § 12 Generaltolddirektøren, Generalpostdirektøren og Statsbogholderiet i alle Anliggender vedrørende Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Told-, Post- og Telegrafvæsen samt Bogføringen over samtlige Indkomster og Udgifter træde i det samme Embedsforhold til Regeringskommissionen som tidligere til Fællesfinansministeriet. Dette skulde ogsaa være Tilfældet med alle Embedsmænd og Funktionærer inden for Told-,

¹ Se ovenfor S. 197.

² N. Neergaard: Under Junigrundloven I, S. 753 ff.; A. Thorsøe: Kong Frederik VII's Regering II (1889), S. 325 ff.

³ Sml. § 9.

Post- og Telegrafvæsenet i de to Hertugdømmer, ved den holstenske og lauenborgske Centralkasse og ved Altonaer-Münze.

I Instruktionsforslagets § 12 bestemtes det endvidere, at Regeringskommissionen med Hensyn til »Erhebung, Verwaltung und Verwendung« af Holstens og Lauenborgs Indkomster ikke blot skulde træde i det holsten-lauenborgske Ministeriums Sted, men ogsaa i enhver Henseende i Finansministeriets, der skulde overdrage Kommissionen det den 1. August 1862 forhaandenværende Indhold i vedkommende Kasser og i Altonaer-Münze. Kommissionen vilde saaledes have faaet fuld Raadighed over alle Indtægter fra de to Hertugdømmer, baade de særlige og de hidtil med det øvrige Monarki fælles. Som Følge heraf skulde det være Kommissionens Pligt at sørge for, at Holsten og Lauenborg til Monarkiets Fællesudgifter ydede et Bidrag, der svarede til deres Folketal (§ 13). Ifølge Patentet af 23. September 1859¹ skulde Holsten dække 21,64 % af Fællesudgifterne, der, hvis Moltkes Instruktion var traadt i Kraft, hovedsagelig vilde have omfattet Udgifterne til Kongehuset, Diplomati², Konsulatvæsenet, Statsgældens Forrentning og Afbetaling, Marinen³ og Hærens Fællesinstitutioner, fremgaaet af Normalbudgettet og Tillægsbevillingerne til dette. — Ligeledes skulde Kommissionen ifølge § 12 have bestræbt sig paa at komme til en Forstaaelse med Finansministeriet angaaende Udarbejdelsen og Publiceringen af Statsbudgettet og Statsregnskabet samt Revisionen af det sidste, dog kun for saa vidt Budgettet og Regnskabet angik Holsten og Lauenborg, saaledes at alle Aktstykker vedrørende disse Forhold forblev uforandrede i Formen.

I Princippet vilde saaledes næsten hele den finansielle Administration af Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg være

¹ Departementstidende 1859, S. 585 ff.; N. Neergaard: Under Juni-grundloven II, S. 322 og 327.

² Heri er ikke medregnet Udgifterne til Gesandtskabet ved Forbunds-dagen; disse skulde iflg. Instruktionsforslagets § 8 alene dækkes af Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg.

³ Iflg. Instruktionsudkastets § 11 skulde Udgifterne til Lods-, Fyr- og Bævnevæsenet i de to Hertugdømmer udelukkende dækkes af disse.

blevet overdraget Regeringskommissionen. Men nægtes kan det ikke, at den finansielle Ordning i sig selv vilde have indeholdt mange Spirer til Strid eller i hvert Fald til Uoverensstemmelse mellem Kommissionen og Fællesfinansministeriet, især vedrørende Udarbejdelsen og Offentliggørelsen af Statsbudgettet og Statsregnskabet, de fælles højtstaaende Embedsmænd — der skulde være ansvarlige baade over for Kommissionen og Fællesfinansministeriet — og en Mængde Detailspørgsmaal. Derfor var det ogsaa i høj Grad uheldigt, at der ikke i Moltkes Forslag fandtes nogen Bestemmelse om, hvorledes saadanne Stridigheder eller Uoverensstemmelser skulde afgøres. Moltke selv var klar over, at »de fleste og betydeligste Vanskeligheder vilde vise sig ved de Tydske Hertugdømmers finansielle Bestyrelse, der hidtil har staaet under Finants-Ministeren, men — — — burde gaae over til Commissionen«¹. Sin Optimisme med Hensyn til Udjævning af mulige finansielle — ja, i det hele taget af alle — Uoverensstemmelser giver han Udtryk i følgende Ord: »Da det imidlertid bør antages, at Commissionen saavel som Finants-Ministeren ikkun vilde have Deres Majestaets og Monarkiets sande Interesse for Øie, og at de med gjensidig Velvillie vilde samvirke til det faelleds Faedrelands Vel, saa vilde ogsaa de ved denne vigtige Green af Bestyrelsen opstaaende Vanskeligheder kunne udjevnes og overvindes«². Man skulde ellers ikke mene, at de foregaaende Aars Forhold inden for det dansk-tyske Statssamfund kunde berettige til Forventning om en saadan fremtidig Idyl.

Foruden den administrative Myndighed paa de nævnte Omraader skulde Regeringskommissionen ifølge Instruktionsudkastets § 16 selv foretage Fordelingen af Forretningerne imellem sine Medlemmer og tillige ifølge § 17 ved Udnævnelse af Embedsmænd og ved Fastsættelse af Lønninger afgive Indstilling — dog hvis Embedsmanden ogsaa skulde staa i tjenstligt Forhold til et Fællesministerium i Forstaaelse med dette — til Kongen.

¹ Forestillingen til Kongen, se ovenfor S. 198.

² Smst. S. 198.

Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs statsretslige Selvstændighed og Uafhængighed af det dansk-slesvigske Statsomraade vilde dog i særlig Grad være blevet fremhævet og fastslaaet ved Anvendelsen af det store kongelige Segl og Regeringskommissionens eget Segl (§ 18), reelt dog mest ved Oprettelsen af et holsten-lauenborgsk Statsraad, i hvilket Kongen skulde føre Forsædet, og som desuden skulde bestaa af de Prinser, der var Medlemmer af Gehejmestatsraadet, og samtlige Medlemmer af Kommissionen. Som Regel skulde Regeringskommissionens Medlemmer een Gang om Maaneden begive sig til Kongens Residens til Statsraad for deri at foredrage de Sager, som ifølge den traditionelle Forretningsgang skulde have været behandlet i Gehejmestatsraadet; vedrørende Behandlingen, Afstemningen og den kongelige Resolution af saadanne Sager skulde Statsraadssekretæren føre en dertil bestemt Protokol (§ 19).

Oprettelsen af et holsten-lauenborgsk Statsraad vilde have fjernet det Misforhold, at Holsten og Lauenborg — saavel med Hensyn til deres særlige som deres med Monarkiet fælles Anliggender — var blevet styret af Ministre, der alle som Medlemmer af det i Kraft af Fællesforfatningen af 1855 eksisterende Gehejmestatsraad var ansvarlige for deres Embedsførelse — ganske vist i forskelligt Omfang — over for det dansk-slesvigske Rigsraad, hvori de to Hertugdømmer ikke var repræsenterede. Ifølge Moltkes Forslag — der dog ikke direkte omtaler Regeringskommissionens Ansvarlighed — vilde Kommissionen kun være kommet til at staa Kongen til Ansvar for sin Embedsførelse, idet den holstenske og den lauenborgske Forfatning vedrørende disse Landes særlige Sager ganske savnede Ministeransvarlighed¹, og da denne med Hensyn til de hidtil med Dan-

¹ Dog kunde den holstenske Stænderforsamling med Hensyn til provisoriske Love gøre Ansvar gældende over for den holstenske Minister — efter Ikrafttrædelsen af Moltkes Instruktion over for Regeringskommissionens Medlemmer — ved Overappellationsretten i Kiel, som imidlertid kun skulde afgøre, om Loven havde været absolut nødvendig; gik Dommen Ministeren imod, skulde han have sit Embede forbrudt. Derimod havde

mark-Slesvig fælles Anliggender, som Kommissionen skulde have overtaget, stadig maatte gøres gældende efter den kgl. Kundgørelse af 6. November 1858 § 2¹.

Nogen direkte Omtale af Regeringskommissionens Forhold til de holstenske Provinsialstænder og det lauenborgske Ridder- og Landskab findes ikke i Moltkes Forslag. Af Instruktionsudkastets § 4, der bestemmer, at Kommissionen helt skal træde i det holstenske Ministeriums Sted baade i Henseende til embedsmæssige Beføjelser og Forpligtelser og med samme Forretningsgang, maa følge, at det skulde have været dens Opgave at udarbejde Lovforslag vedrørende Holstens og Lauenborgs hidtidige særlige Anliggender, samt forelægge dem for disse Landsdeles respektive lovgivende Forsamlinger ved en kgl. Kommissarius — der godt kunde være et af Kommissionens Medlemmer — saaledes som hidtil havde været Skik². Derimod indeholder Udkastet intet om Kommissionens Forhold til de af det dansk-slesvigske Rigsraad fremtidig vedtagne Fælleslove, eller om den selv skulde have Ret til at udarbejde Lovforslag vedrørende de Sager, som den ifølge § 5 skulde overtage fra Fællesministerierne. Efter Fællesforfatningens Ophævelse for Holstens og Lauenborgs Vedkommende den 6. November 1858 blev det ifølge den kgl. Kundgørelse af 28. Januar 1852 den enevældige Konge, der paa Fællesområdet udstedte Love for de to Hertugdømmer; dette ophørte imidlertid, da den danske Regering ved de enslydende Depecher af 29. Juli 1861 til Preussen og Østrig erklærede, at der i Overens-

Domstolene ingen Myndighed til at bedømme en Regerings-, Ovrigheds- eller Politiforanstaltning Lovlighed («Verordnung, betreffend die Verfassung des Herzogthums Holstein» af 11. Juni 1854 § 14).

¹ Denne Paragraf lyder saaledes: »Vor Udenrigsminister, Krigsminister, Marineminister og Finansminister ere, for saa vidt deres Virkekreds vedkommer Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, i Overensstemmelse med allerhøjeste Kundgørelse af 28. Januar 1852 os alene ansvarlige«.

² »Allerhöchstes Patent betreffend die innere Verfassung des Herzogthums Lauenburg« af 20. December 1853 § 20; »Verordnung, betreffend die Verfassung des Herzogthums Holstein« af 11. Juni 1854 § 22, cfr. »Verordnung wegen näherer Regulirung der ständischen Verhältnisse in dem Herzogthum Holstein« af 15. Maj 1834 § 43.

stemmelse med Forbundsbeslutningen af 7. Februar s. A. ikke foreløbig vilde blive udstedt Fælleslove, heller ikke Tillægsbevillingslove til Normalbudgettet, for Holsten og Lauenborg¹ — i hvert Fald kun hvis disse Landsdeles Stænderforsamlinger vedtog saadanne. Om Forslag til Fælleslove skulde forelægges disse Forsamlinger, maatte bero paa det holsten-lauenborgske Statsraad.

Hvis Carl Moltkes Instruktionsforslag var traadt i Kraft, vilde saaledes næsten hele Administrationen af Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, ikke blot af disses særlige Sager, men ogsaa — i saa stor Udstrækning som det, bortset fra de holsten-lauenborgske Troppers Stationering, ifølge de foreliggende Forhold vel var muligt — vedrørende deres hidtil med Danmark-Slesvig fælles Anliggender være kommet i Hænderne paa Regeringskommissionen — kun et lille Skridt til og den fulde administrative Selvstændighed for de to Hertugdømmer vilde have været gennemført. De vigtigste Indskrænkninger vilde være fremkommet paa følgende Omraader: Administrationen af Civillisten og af Statsgældens Forrentning og Afbetaling, Fællesskabet ved Udarbejdelsen af Statsbudgettet og Statsregnskabet, Marinen, Hærens Overledelse, Hærens Fællesinstitutioner, enkelte fælles højtstaaende Embedsmænd, desuden den kollegiale Behandling af Sager vedrørende de med Hertugdømmet Slesvig fælles ikke-politiske Institutioner og Anstalter². — Naar der trods Moltkes Skarpsindighed og indgaaende Kendskab til de to Hertugdømmers Forhold og Problemer alligevel findes en Del uklare Punkter i hans Udkast, især vedrørende Regeringskommissionens Myndighedsomraade og Afgørelsen af opstaaende Kom-

¹ Depecherne af 29. Juli 1861 er trykt paa Tysk i Departements-tidende 1861, S. 841 f. og i »Actstykker angaaende Hertugdømmerne Holsten og Lauenborgs Forfatningsforhold« IV (1862), S. 196 f.

² Det drejede sig om Universitetet i Kiel, Ridderskabet, den slesvig-holstenske Kanal (undt. Toldtariffen), Brandforsikringsvæsenet, Straffeanstalterne, Døvtummeinstitutet og Sindssygeanstalten. Den kollegiale Behandling af Forholdene vedrørende disse Institutioner var foreskrevet i Kundgørelsen af 28. Januar 1852 og skulde ifølge Moltkes Forslag § 14 foregaa ved Forhandling mellem et af Kommissionens Medlemmer og Ministeren for Hertugdømmet Slesvig.

petencestridigheder, f. Eks. med Hensyn til Gesandterne, Affattelsen af den holsten-lauenborgske Del af Statsbudgettet og Statsregnskabet, Udnævnelsen af de fælles Embedsmænd og disses Dispositioner o. a.¹, ja, naar Moltke i det hele taget gaar meget lidt i Detailler, saa er dog sikkert mange af disse — i hvert Fald tilsyneladende — Svagheder fra hans Side sket med fuldt Overlæg, selv om visse Forhold under Udarbejdelsen kan være undgaaet hans Opmærksomhed. Moltke har først og fremmest villet fastslaa Principperne og Hovedlinierne i den midlertidige Ordning af Holstens og Lauenborgs administrative Selvstændighed, medens han har villet overlade det til Fremtiden at afgøre og udforme de nævnte Forhold og Detailler. Hans Hensigt har sikkert herved været dels at undgaa unødigt Kritik, især af Bagateller, hvad der kunde fordærve Hovedformaalet med Instruksen, dels ved sin egen Indflydelse som Medlem af Kommissionen at imødekomme Forholdenes og Tidens Krav i Overensstemmelse med hele Rigets Interesse.

Mange vil sikkert efter Gennemlæsningen af denne Fremstilling spørge: hvor kan det være, at en saa inkarneret Helstatsmand som Carl Moltke kunde fremkomme med dette Forslag om Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs administrative Selvstændighed? Svaret er imidlertid ligetil og for øvrigt givet af Moltke selv i Forestillingen til Kongen. Han fandt, at det efter Ophævelsen af Fællesforfatningen af 1855 for Holstens og Lauenborgs Vedkommende ved Kundgørelsen af

¹ Spørgsmaal angaaende Ovrighedsmyndighedens Grænser og Kompetencestridigheder vedrørende holstenske Anliggender var hidtil — iflg. Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855 § 20 og »Verordnung, betreffend die Verfassung des Herzogthums Holstein« af 11. Juni 1854 § 8 — blevet endelig afgjort af Kongen i Gehejmestatsraadet. Ifølge Moltkes Instruktionsudkasts § 19 skulde saadanne Spørgsmaal for Holstens Vedkommende afgøres i et holsten-lauenborgsk Statsraad. Det kunde saaledes faa sine Vanskeligheder i Fremtiden at bilægge Stridigheder paa de ovennævnte Omraader — Affattelsen af den holsten-lauenborgske Del af Statsbudgettet og Statsregnskabet, Udnævnelsen af de fælles Embedsmænd og disses Dispositioner o. a. —, hvis det dansk-slesvigske Ministerium og Regeringskommissionen fremkom med forskellige Indstillinger i hver sit Statsraad. Et Held var det, at Kongen havde den endelige Afgørelse i dem begge.

6. November 1858 laa i Sagens Natur, at alt angaaende de to Hertugdømmers Styrelse samledes i en Regeringskommission, hvis Medlemmer ikke havde Sæde i Gehejmestatsraadet og derfor heller ikke var ansvarlige over for det dansk-slesvigske Rigsraad, hvori Holsten og Lauenborg ikke var repræsenteret. Han haabede, at man ved en saadan Imødekommenhed vilde kunne skabe et bedre Forhandlingsgrundlag for Tilvejebringelsen af en ny Helstatsforfatning, hvorved alle Monarkiets Dele atter blev genforenet som lovet i Kundgørelsen af 6. November 1858. Moltkes Maal var saaledes bestandig Helstaten. Dennes Genoprettelse skulde efter hans Forslag ligeledes lægges i Hænderne paa den af ham foreslaaede Regeringskommission, ja endog være dens Hovedopgave. Men herom i' det følgende Kapitel.

Tanken om at give Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg et eget Styre havde tidligere været fremme. Saaledes forsøgte — som omtalt i Begyndelsen af denne Afhandling¹ — Udenrigsminister, Baron C. Blixen-Finecke i December 1859 at faa Prins Christian til Holsten og Lauenborg som Statholder². Officielt hævdede han, at hans Plan havde til Formaal at forsone Holstenerne og knytte dem nærmere til Monarkiet og det ny Kongehus; men i Virkeligheden betød den sikkert kun det første Skridt til Holstens og Lauenborgs Udskillelse af Riget. Nogen egentlig Udformning af Planen kom det ikke til, da Prinsen nægtede at gaa derned som Statholder. I en Cirkulærdepeche af 21. December 1859 til de danske Gesandter aabenbarede Blixen-Finecke dog lidt om sine virkelige Hensigter: han vilde »oprette en særlig Regering for Holsten, sammensat af Mænd, som nyde deres Medborgeres Tillid«. Saa meget kan siges, at hans Plan i første Omgang ikke gik saa vidt som Moltkes; intet tyder paa, at Statholderen for Eksempel skulde have haft noget med udenrigske Sager at gøre; næppe heller skulde Fællessager, der vedkom de to Hertugdømmer, have været lagt ind under ham.

¹ Se ovenfor S. 187 f.

² Fremstillingen heraf bygger paa N. Neergaards Under Junigrundloven II, S. 352 ff. og 362 ff.

Derimod skulde Planen efter alt at dømme i Tidens Løb være gaaet ud over Moltkes Forslag og have ført til en definitiv Udskillelse.

Da Forhandlingerne med Carl Moltke og andre fremtrædende Holstenere om Overtagelsen af Ministeriet for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg strandede, blev Hall nødt til at fortsætte som holstensk Minister, men foretog snart efter et Skridt henimod en administrativ Udsondring af Holsten og Lauenborg fra det øvrige Monarki. Den 12. November 1862 udstedtes et kgl. Patent om Oprettelsen af en holstensk Lokalregering, hvis officielle Navn blev »den kongelige holstenske Regering«¹. Denne fik imidlertid langtfra et saa stort administrativt Omraade, som Moltkes Regeringskommission vilde have faaet. Kun den Del af de to Hertugdømmers Administration, som hidtil havde været underlagt det holsten-lauenborgske Ministerium, blev overdraget Lokalregeringen. Alle holstenske Embedsmænd kom til at staa under denne, medens den selv sorterede under det holstenske Ministerium i København, der beholdt Sekretariatet. Lokalregeringen fik sin Residens paa Pløen Slot og bestod af en Regeringspræsident og fire Regeringsraader, altsaa en noget anden Sammensætning end den, Moltkes Kommission skulde have haft. I Begyndelsen blev den ny Lokalregering modtaget med Tilfredshed i Holsten; men inden længe blev den Genstand for heftige Angreb og betegnedes som et nyt Skridt henimod Holstens og Lauenborgs definitive Udsondring af Monarkiet og Ejderstatens Oprettelse.

Af den Modtagelse, der blev Lokalregeringen til Del, kan man dog ikke drage nogen Slutning om, hvorledes Carl Moltkes Regeringskommission vilde være blevet modtaget og bedømt, da denne vilde have haft en ganske anden Karakter — først og fremmest et ganske andet Hovedformaal. Men saa meget er afgjort, at den med Hensyn til Holstens administrative Styrelse vilde have tilintetgjort eller i høj Grad svækket Holstenernes Paastand om, at Holsten administrativt var den dansk-slesvigske

¹ N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 578 f.

Del af Monarkiet underordnet; et muligt eksisterende Mindreværdskompleks vilde i hvert Fald være blevet fjernet. Til syvende og sidst maatte dog Regeringskommissionens Succes bero paa dens Løsning af den forfatningsmæssige Opgave.

Den foreslaaede Regeringskommissions forfatningsmæssige Opgave.

Ved Siden af den omtalte Civil- og Militærforvaltning vilde Regeringskommissionen ifølge Instruktionsudkastets § 15 have faaet tildelt endnu en Opgave, nemlig den at søge gennemført den i Kundgørelsen af 6. November 1858 lovede forfatningsmæssige Genforening af Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg med Monarkiets øvrige Dele til »einer dauernden Verbindung jener mit diesen zu einem wohlgeordneten Ganzen ohne die Selbstständigkeit der Monarchie dem Auslande gegenüber zu gefährden«, og — som Moltke skriver i Forestillingen til Kongen — »saaledes at Monarkiet i Overeenstemmelse med Deres Majestaets tidt udtalte landsfaderlige, alle Deres Undersaatte med lige Kjaerlighed omfattende Hensigt kommer til og i Fremtiden vedbliver at vaere et velordnet Hele, hvori Undersaatterne, Danske og Tydske, trygt kunne boe under Deres Majestaets milde Scepter«¹. I Instruktionsforslagets § 15 — og for øvrigt ogsaa i Forestillingen — fremhæves det, at Kommissionen skulde have dette Maal for Øje i hele sin Virksomhed, ja i hver enkelt Sag, men først og fremmest under Forhandlingerne med den tyske ForbundsforSamling, de holstenske Provinsialstænder, det lauenborgske Ridder- og Landskab og endelig — ifølge Forestillingen — med Ministrene i København².

Selv om den Opgave, der her skulde have været overdraget Regeringskommissionen, i Forestillingen til Kongen kun omtales som en »Hoved-Opgave« ved Siden af den administrative³ og i Instruktionsudkastets § 15 betegnes som tildelt »ganz

¹ Se ovenfor S. 198.

² S. 198.

³ S. 198.

besonders«, kan der dog — som denne Fremstilling ogsaa vil vise — ingen Tvivl være om, at Moltke ansaa den for den egentlige Hovedopgave, saa meget mere som Kommissionen ifølge § 22 skulde ophæves, naar denne Opgave var løst.

Hvad vilde § 15 — i Tilfælde af Udkastets Ikrafttræden — være kommet til at betyde for den dansk-tyske Strid? — Forudsat, at de i denne Konflikt interesserede Magter vilde have anerkendt Regeringskommissionens Oprettelse og tildelte Bemyndigelse som et nyt oprigtigt Forsøg fra dansk Side paa at opfylde Løfterne i Kundgørelsen af 6. November 1858 — hvad sikkert vilde være blevet Tilfældet — saa vilde først og fremmest Størstedelen af det Arbejde, som i Aarevis havde hvilet paa Regeringen i København, og som havde haft til Formaal at tilvejebringe en forfatningsmæssig Forbindelse af alle Monarkiets Dele i Overensstemmelse med Kundgørelsen af 28. Januar 1852, være blevet lagt i Hænderne paa Regeringskommissionen.

Med Hensyn til den Fremgangsmaade, der skulde anvendes, vilde Kommissionen være blevet stillet overordentlig frit. I Instruktionsforslagets § 15 omtales kun Forhandlinger med Forbundsdagen, de holstenske Provinsialstænder og det lauenborgske Ridder- og Landskab; naar Moltke her ikke — hvad han dog ellers gør i Forestillingen¹ — nævner Forhandlinger med Ministrene i København, maa dette enten bero paa en Forglemmelse eller snarere paa, at han har anset saadanne for en Selvfølge. Vanskeligere er det at afgøre, om Kommissionen skulde have haft Ret til at forhandle med andre Magter om Forfatningsproblemet. Dette maa sikkert have været Moltkes Mening. Som tidligere omtalt (S. 213 f.) aabnede § 6 en Mulighed derfor, i hvert Fald under særlige Omstændigheder, og saadanne maa siges at foreligge her. Direkte Forhandlinger med Preussen og Østrig var det i denne Sag praktisk talt umuligt at undgaa; Aftalerne 1851—52, der dannede Grundlaget for Kundgørelsen af 28. Januar 1852, var truffet med disse to Magter, og i de forløbne Aar havde de to Landes Regeringer i det dansk-tyske Spørgsmaal for det meste haft Mandat til at optræde paa det

¹ Se ovenfor S. 198.

tyske Forbunds Vegne. Angaaende Forhandlingsmaaden i de enkelte Tilfælde vilde Moltke overlade Afgørelsen til Kommissionen; ifølge § 7 vilde denne, hvis den havde fundet det nødvendigt, have haft Ret til — dog kun med Kongens Sanktion — at udsende overordentlige Missioner. Men hvor frit Kommissionen end vilde være blevet stillet, vilde den — som omtalt S. 213 f. — ifølge §§ 6 og 7 have været forpligtet til at lade Korrespondancen med Gesandterne ved de fremmede Hoffer og med Forbundsgesandten gaa gennem Udenrigsministeriet i København, samt at lade dette udfærdige Fuldmagterne og Instruktionerne til de overordentlige Udsendinge, dog kun i Forstaaelse med Kommissionen. Endelig skulde det have været Kommissionens Opgave paa Grundlag af de førte Forhandlinger saa hurtig som mulig at udarbejde og indsende Forslag til Konseilspræsidenten angaaende Monarkiets fremtidige forfatningsmæssige Organisation og tillige dens Pligt at indberette til Kongen om Forhandlingernes Forløb (§ 15). Hvis Forslaget blev gennemført og den i § 15 stillede Opgave dermed løst, skulde Øjeblikket være kommet til Kommissionens Ophævelse (§ 22).

Ganske naturligt rejser sig nu det Spørgsmaal: hvorfor vilde Carl Moltke have Regeringskommissionen tildelt den Opgave at forhandle med de i det danske Monarkis Forfatningsproblem interesserede Parter og derefter paa Grundlag af de førte Forhandlinger at stille Forslag til Forfatningssagens Løsning? Vel har Moltke ikke hverken i Forestillingen til Kongen eller i Instruktionsudkastet givet nogen Begrundelse herfor; men saaledes som hans egen Stilling og Monarkiets politiske Forhold var i 1862, maa sikkert baade rent personlige og saglige Motiver have spillet en afgørende Rolle.

Naar man erindrer, hvor lidet misundelsesværdig Stillingen som holsten-lauenborgsk Minister hidtil havde været, forstaar man til fulde de Betænkeligheder, som fremtrædende Holstenere havde ved at overtage denne Portefeuille¹. Dette gjaldt i lige

¹ Hall fremhæver i sine »supplerende Bemærkninger« til Orla Lehmanns Beretning: »Det holstenske Ministerium«, at nogle af de mere fremtrædende Holstenere til Tider nok kunde vise Lyst til at overtage det holstenske

saa høj Grad Carl Moltke. Skulde han endelig igen indtræde i Statstjenesten, skulde det ikke være for kun at agere Skive for Holstenernes Angreb paa Grund af deres Utilfredshed med det danske Styre i Holsten og Lauenborg og derved dække Regeringen i København, saa meget mindre som denne langtfra havde hans Sympati, men — som det tydeligt fremgaar af Forestillingen til Kongen — først og fremmest for selv at yde en afgørende personlig Indsats til Gennemførelsen af en ny Helstatsordning. Dette var imidlertid umuligt blot i Egenskab af holsten-lauenborgsk Minister eller som Medlem af en almindelig holsten-lauenborgsk Lokalregering med udelukkende administrative Beføjelser. Instruktionsudkastets § 15 vilde derimod i fuldt Maal aabne Moltke Vejen for en saadan Virken; kun under denne Forudsætning vilde han opgive sin »haederlige og aldeles uafhaengige Stilling« for at indtræde i en holsten-lauenborgsk Regeringskommission¹.

Hertil kommer saa de rent saglige Grunde, som maa have ledet Moltke. Af afgørende Betydning for ham har sikkert været den Kendsgerning, at den danske Regering i de Aar, der var gaaet, siden Preussen og Østrig efter Pariserkongressen i 1856 begyndte at støtte Holstenerne i deres Kamp mod Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855, ikke havde formaaet at faa nogen af disse Parter — ej heller Forbundsagen — til at rykke ud med positive Forslag om, hvorledes de kunde tænke sig Holstens og Lauenborgs forfatningsmæssige Stilling ordnet inden for Monarkiet. Det længste, de havde strakt sig til, var nogle almindelige Udtalelser om, at Monarkiets Forfatningsforhold skulde tilvejebringes i Overensstemmelse med Kundgørelsen af 28. Januar 1852, dog saaledes at den ny Fællesforfatning byg-

Ministerium; men naar det kom til Stykket, holdt de sig tilbage, dels af Frygt for at miste deres Popularitet i Holsten, dels fordi Regeringen ikke vilde opfylde deres Krav. Den eneste Holstener, der ikke stillede Betingelser, var Grev Otto Blome til Salzau; men ham vilde Kongen under ingen Omstændigheder have; for øvrigt havde han, efter kyndige Mænds Udsagn, heller ingen personlige Kvalifikationer til denne Ministerpost. (Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 336 ff.).

¹ Forestillingen til Kongen, se ovenfor S. 198.

gedes op paa et af følgende to Principper: Absolutismen eller Landsdelenes Ligestilling uden Hensyn til Folketallet, d. v. s. det saakaldte Firdelingsprincip. Derimod havde man — baade fra Holstenernes, Forbundsagens og Stormagternes Side — bestandig stillet Krav om, at den danske Regering skulde fremkomme med positive Forslag; men hver Gang denne havde stillet et saadant, mere eller mindre udarbejdet i Detailler, var det blevet forkastet af en eller flere af de interesserede Parter, alt efter Forholdene. Ogsaa af neutrale Magter — som England og Sverrig-Norge — var der i Tidens Løb fremsat en Række Forslag, men de var ligeledes blevet forkastet, snart fra dansk, snart fra tysk Side. De »internationale Forhandlinger«, der havde vedvaret siden Efteraaret 1861, tegnede i Sommeren 1862 heller ikke til at ville resultere i en tilfredsstillende Ordning.

Disse Kendsgerninger maa have fremkaldt den Overbevisning hos Moltke, at en Fortsættelse af Regeringens hidtil fulgte Politik vilde føre til Holstens og Lauenborgs Udskillelse af Monarkiet og Ejderstatens Dannelse, og at hvis der skulde gennemføres en Forfatningsordning i Overensstemmelse med Kundgørelsen af 28. Januar 1852, enten ved Forhandling med de holstenske Provinsialstænder og Forbundsagen eller ved Overenskomst med de interesserede Magter, maatte den danske Ledelse af Forhandlingerne med de forskellige Parter i Forfatningssagen over paa andre Hænder. Men et Regeringsskifte, der i Kongeriget vilde give Magten til et andet Parti end det nationalliberale eller blot til den i visse Henseender mere helstatsvenlige D. G. Monrad, var der inden for en overskuelig Fremtid ingen som helst Udsigt til. I hvert Fald vilde der efter alt at dømme ikke i de første Aar kunne dannes et konservativt Helstatsministerium, der vilde være i Stand til ad parlamentarisk Vej at gennemføre en konservativt præget Fællesforfatning.

Uden Tvivl var det for at komme ud af denne uholdbare Tilstand, som Forfatningsforhandlingerne befandt sig i, at Moltke i Instruktionsudkastets § 15 fremsatte sit betydningsfulde Forslag, at den foreslaede Regeringskommission for

Holsten og Lauenborg skulde overtage Ledelsen ikke alene af disse Hertugdømmers lokale Forvaltning, men ogsaa af Forhandlingerne angaaende en ny Organisation af Monarkiets forfatningsmæssige Forhold. Moltke har sikkert Ret i, at en saadan Ordning trods alt indeholdt en Mulighed, ganske vist en meget tvivlsom¹, for at komme over Forhandlingernes døde Punkt, vel at mærke, naar disses Grundlag skulde være Kundgørelsen af 28. Januar 1852. Derved vilde Holstenernes, den tyske Forbundsdags samt de konservative Stormagters Mistillid til det nationalliberale Ministerium ikke have kunnet øve saa stor en Indflydelse som hidtil. Hertil kommer, at Kommissionens Medlemmer i Egenskab af Holstenerne bedre vilde have været i Stand til at komme paa Talefod med Holstenernes indflydelsesrigeste Mænd i Provinsialstænderforsamlingen og derved muligvis have faaet disse til at fremkomme med positive Forslag. Fra dansk Side vilde man desuden have kunnet gøre sig Haab om, at Holstenerne vilde slaa noget af paa deres Fordringer, om ikke frivilligt, saa under Tryk fra de tyske og andre Stormagter; især vilde et saadant have kunnet forventes af de konservative Stormagter, der fra tidligere Tid havde afgjort Tillid til Carl Moltke. — Men stor Sandsynlighed for, at disse Fordele skulde have ført til et heldigt Resultat, var der ikke. Hertil stod de to Parter altfor langt fra hinanden: Flertallet af Kongeriets Befolkning med Kravet om en konstitutionel Helstat og Holstenerne med deres Firdelingsforslag eller Kravet om en Fællespræsentation med lige mange Medlemmer for hver af de fire Landsdele.

Tilbage staar det Problem, om Forsøget med Moltkes Forslag i § 15 under alle Omstændigheder burde have været gjort. For Moltke selv var der ingen Tvivl om, at den af ham anviste Vej burde betrædes, netop under de dengang yderst vanskelige og indviklede Forhold og trods den ringe Udsigt til et lykkeligt Resultat². For Ministeriet Hall maatte Sagen derimod stille sig ganske anderledes. I sine Erindringer hævder saaledes Orla

¹ Forestillingen til Kongen, se ovenfor S. 198 f.

² S. 199.

Lehmann, at den udstrakte Bemyndigelse, som ifølge Instruktionsudkastets §§ 6, 7 og 15 var tiltænkt Regeringskommissionen, med Hensyn til det dansk-tyske Spørgsmaal vilde betyde »omtrent det samme som at voldgive dets Skjæbne til Holstenerne«¹. Men denne Fuldmagt paa det forfatningsmæssige Omraade maatte med den energiske og indflydelsesrige Carl Moltke som Kommissionens Præsident forekomme Ministeriet overordentlig farlig ikke alene i national Henseende, men ogsaa i rent politisk. For Samtiden — ogsaa for Hall, men endnu mere for Lehmann og Krieger — stod Moltke vel som Tyskeren, men dog først og fremmest som den typiske Repræsentant for den gamle Enevælde, endog med reaktionære Tendenser. Denne Opfattelse hos Ministeriets betydeligste Mænd stemmer, for saa vidt det drejer sig om Moltkes Personlighed, kun til en vis Grad med Virkeligheden. Det er saaledes tidligere (S. 189) paavist, at han i national Henseende var ganske indifferent, og at han i kritiske Situationer i nogen Maade kunde akkomodere sig efter Tidsforholdene. Men givet er det, at hvis Kommissionen var blevet nedsat, vilde alle dens Medlemmer være blevet konservative, helstatsvenlige Holstenerne². Man maatte derfor, hvis Instruktionsudkastet i Moltkes Affattelse havde faaet kongelig Stadfæstelse, have befrygtet, at et eventuelt Fællesforfatningsforslag, fremsat af Regeringskommissionen, vilde være blevet af en saadan Karakter, at det fra et nationalliberalt Standpunkt var absolut uantageligt. Overordentlig farlig vilde Situationen være blevet, hvis Forslaget skulde have faaet et Indhold, som Ministeriet som Helhed havde fundet højst utilfredsstillende, men som Hall og enkelte af hans Kolleger paa Grund af Tryk udefra alligevel ikke havde turdet paatage sig Ansvar for at forkaste. Det indflydelsesrige nationalliberale Parti med de mange selvstændige Individualiteter kunde da let være blevet sprængt og Dannelsen af en stærk Regering derved umulig-

¹ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 325.

² Slutningsordene i Forestillingen til Kongen tyder paa, at Moltke selv skulde udpege de to Mænd, der i Forening med ham skulde udgøre Regeringskommissionen; se ovenfor S. 199.

gjort. Hvad dette rent nationalt vilde være kommet til at betyde for vort Land, behøver ingen Kommentarer.

Det er saaledes givet, at Regeringen ikke kunde have forsvaret at tildele Regeringskommissionen den udstrakte Fuldmagt, som Moltke ifølge Instruktionsudkastets §§ 6, 7 og 15 havde tiltænkt den; hertil var det dansk-tyske Problem af alt for vital Betydning for det danske Folk. I hvert Fald maatte Regeringen forud for Kommissionens Nedsættelse under en eller anden Form af Moltke og de andre udsete Kommissionsmedlemmer have faaet visse Garantier eller Løfter angaaende et eventuelt Fællesforfatningsforslag af Kommissionen. Saaledes maatte den have sikret sig mod Forslag om Absolutismens Genindførelse, helt eller delvis, i Fællessager, mod et Firdelingsforslag og mod et Forslag om Oprettelsen af en Fællesrepræsentation, hvis Medlemsantal skulde bestemmes paa Grundlag af Landsdelenes Ligestilling og ikke efter Folketallet. Disse tre Alternativer var af indre danske Grunde en Umulighed. Det første havde Moltke selv været med til at forsøge gennemført i 1854 med Juliforfatningen, men det var mislykket, og de to andre kunde i deres rene Form endog medføre Standsning af hele Fælleslovgivningen; for Eksempel vilde Hertugdømmernes tyske Repræsentanter have været i Stand til at hindre Anskaffelsen af et nyt Panserskib ved at nægte Ekstrabevillinger o. s. v. Den udprægede Helstatsmand Carl Moltke kunde for øvrigt ikke være interesseret i at faa gennemført en Fællesforfatning, der let vilde føre til en ny Svækkelse af Helstaten og til en ny Forfatningsstrid. Der havde saaledes sikkert været Mulighed for en Forhandling med Moltke angaaende Forfatningsgarantier; men saa vidt naaede man ikke, da Underhandlingerne mellem Moltke og Hall blev afbrudt, endnu før de rigtig var kommet i Gang.

Forhandlingernes Afbrydelse.

Forhandlingerne mellem Grev Carl Moltke og Konseilspræsident Hall blev pludselig afbrudt den 1. eller 2. August 1862¹.

¹ Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 263 f.

I det sidste Møde deltog næppe andre end de to Herrer, i hvert Fald ikke Orla Lehmann¹. Om Aarsagerne til Forhandlingernes Afbrydelse véd man kun meget lidt med Sikkerhed. Moltke har overhovedet intet meddelt herom. Derimod har man enkelte korte Udtalelser af Hall og Lehmann. Den sidste fortæller saaledes i sin Beretning »Det holstenske Ministerium«, at »Grev Moltke, efterat have set det Kgl. Budskab til Rigsraadet², der udtaler Nødvendigheden af at søge en anden Ordning, end den ved Kundgjørelsen 28. Jan. 1852 paatænkte, undskyldte, at han ikke havde kjendt dette Aktstykke, tog sin Hat og skyndte sig ned af Trappen«³. For saa vidt er baade Lehmann og Hall enige; men med Hensyn til Moltkes egentlige Motiv giver de hver sin Fremstilling.

Lehmann mener saaledes, at der »ingen Tvivl kan være om, at han [ø: Moltke] i den korte Mellemtid alt havde gjort Erfaring om, at han ikke vilde finde den Bistand, hvorpaa han havde troet at kunne gjøre Regning«⁴. Forklaringen lyder særdeles plausibel. Det maatte efter alt at dømme blive vanskeligt for Moltke blot at skaffe to Holstenere, der vilde træde ind i en saadan Regeringskommission. Hertil kommer, at Befolkningen i Holsten netop i Juli d. A. var meget ophidset. I »Berlingske Tidende« for 31. Juli skrev saaledes Bladets Korrespondent hjem fra Holsten: »Her gaaer høi Sø i denne Tid; Skyttefester, Turnerfester, Sangerfester i større og mindre Stiil afvexle uophørlig med hinanden og lade Befolkningen hverken komme

¹ I det tidligere omtalte Afsnit af sine Erindringer, »Det holstenske Ministerium«, skriver Lehmann, at han »fra god Kilde« havde hørt om Moltkes Plan med Hensyn til Rigsraadet; men denne Plan udviklede Moltke — ifølge Halls Randbemærkninger til Lehmanns Skildring af Forhandlingerne — først i den »sidste Samtale«. Hvis Lehmann havde været til Stede, maatte han saaledes have kendt Planen herfra. Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 326.

² Det kgl. Budskab til Rigsraadet er dat. den 23. Januar 1862 (trykt i Departementstidende 1862, S. 49 f.); se for øvrigt Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 508 f.

³ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 325.

⁴ Smst. S. 325.

til Ro eller Besindelse, . . . deres væsentligste Formaal er af politisk Natur; tildeels har det en, især paa Udlandet beregnet demonstrativ Charakter, tildeels er det et reent tendentieust for at holde Lidenskaberne i Gjæring«. Selv om disse Forhold kan have fremkaldt visse Betæneligheder hos Moltke, saa kan de — Moltkes Personlighed og tidligere Virken taget i Betragtning — næppe have faaet ham til at opgive Forsøget med Regeringskommissionen. Han maa have haft vægtigere Grunde dertil.

I sine Randbemærkninger til Lehmanns Fremstilling af Forhandlingerne meddeler Hall, at Moltke under deres sidste Samtale havde udtalt, »at et Hovedmotiv for ham til nu at være villig til at overtage det holstenske Ministerium var det, at han tilfældigviis, og, som han tillige udtrykte sig, lykkeligviis havde bemærket, at Valgloven af 1855 kun var en provisorisk Lov¹, hvoraf han uddrog den utrolige — — — Conseqvents at ingen nye Valg vilde kunne foregaa efter denne Lov, naar nu snart den første Valgperiode var udløbet, og at man saaledes paa den simpleste Maade af Verden befriedes for det af Tyskland saa stærkt anfægtede Rigsraad bestaaende[?] alene af danske og Slesvigere²; medens man ikke behøvede at gjøre noget som helst Skridt mod selve Forfatningsloven af 2den Octbr. 1855, der endnu vilde vedblive at bestaae, men i stille Resignation maatte afvente det Tidspunkt, da den atter kunde træde i levende Virkelighed«³. Men Moltke havde derpaa er-

¹ »Foreløbig Lov angaaende Valgene til Rigsraadet« af 2. Oktober 1855, trykt i Departementstidende 1855, S. 788 ff.; se iøvrigt N. Neergaard: Under Junigrundloven II (1916), S. 52.

² Ved en saadan Fremgangsmaade vilde Afskaffelsen af Rigsraadet dog ikke have kunnet foregaa paa een Gang, men i to Tempi (1863 og 1867), da — ifølge Fællesforfatningen af 1855 § 25 — de kongevalgte Medlemmer var valgt paa 12 Aar, de øvrige paa 8.

³ Orla Lehmann: »Det holstenske Ministerium« i Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 326. — I »Under Junigrundloven« II, S. 577 hævder N. Neergaard, at Underhandlingerne mellem Hall og Moltke strandede paa dennes vidtgaaende Fordringer, »nemlig intet mindre, end at man skulde tilbageføre Absolutismen for de fælles Anliggendes Vedkommende, for ud herfra

klæret, »at han efter nu at være bleven bekjendt med Kongens sidste Budskab til Rigsraadet klarligen indsaa at, Ministeriet ikke vilde kunne følge en saadan Politik«¹.

Der er egentlig ingen Grund til at antage, at Halls Vidneudsagn ikke skulde være rigtige i Hovedtrækkene. Det er blot Udeladelsen af Baggrunden for Moltkes Udtalelser eller snarere af den Sammenhæng, hvori disse er fremkommet, der giver dem en Betydning, som Moltke næppe kan have lagt i dem. Det lyder højst usandsynligt, ja, det er ikke for meget sagt, at det er umuligt, dels at Moltke i 1862 skulde have været saa naiv at tro, at de nationalliberale Ministre skulde være villige til at gaa ind paa et saadant Forslag, stillet som en Hovedbetingelse for Moltkes Indtræden i Regeringen som holstensk Minister eller som Præsident i en holstensk Regeringskommission, dels at han først nu skulde have bemærket, at Valgloven af 1855 var en provisorisk Lov, og ligeledes at han først nu skulde være blevet bekendt med Kongens Budskab til Rigsraadet. Begge Dele havde været at læse mangfoldige Steder².

Under Forhandlingerne har man selvfølgelig berørt Rigs-

muligvis at komme til en ny og mere brugelig Helstatsforfatning«. Naar Neergaards Fremstilling saaledes i Hovedsagen — hvad den foreløbige Genindførelse af Absolutismen angaar — stemmer overens med Indholdet i Halls Randbemærkning, berør det sandsynligvis — hvis den da ikke er ren Formodning — enten paa mundtlig Overlevering eller paa en Meddelelse fra A. D. Jørgensen eller dennes Efterladte til Neergaard. A. F. Krieger havde nemlig den 8. Marts 1885 skænket Jørgensen Orla Lehmanns Manuskript til »Det holstenske Ministerium«; dette kom i 1919—20 fra A. D. Jørgensens Efterladte til Rigsarkivet og meddeltes ved Prof., Dr. phil. Aage Friis i Hist. Tidsskr. 10. R. IV (1937), S. 319—40.

¹ Orla Lehmann: Det holstenske Ministerium, i Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 326.

² At Valgloven var provisorisk, omtales endog i selve Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855; § 5 i dennes »midlertidige Bestemmelser« lyder saaledes: »Indtil den endelige Valglov (§ 30) kan udkomme, foretages Valgene i Henhold til den af Kongen givne foreløbige Valglov«. Denne provisoriske Valglov findes trykt in extenso i Departementstidende 1855, S. 788 ff. med Titel »Foreløbig Lov angaaende Valgene til Rigsraadet«. I Samtidens Presse omtales ligeledes, at Valgloven var foreløbig, bl. a. i

raadets Stilling og Valgloven. I Forbindelse hermed har Moltke da rimeligvis nævnt forskellige Muligheder, der kunde indtræffe, og hvad man under visse Omstændigheder kunde blive nødt til at anvende i en eller anden Tvangssituation; for Eksempel kan han her »tilfældigviis« være kommet til at tænke paa, at Valgloven var provisorisk, og at dette Forhold muligvis kunde udnyttes; dette kan han saa have udtalt over for Hall.

Hvis det er rigtigt, hvad Lehmann og Hall — sikkert med Rette — hævder, at det er Moltke selv, der har forladt Forhandlingerne endnu paa deres indledende Stadium, saa kan hans egentlige Motiv næppe søges deri, at Hall skulde have nægtet at gaa med til en saadan Fremgangsmaade over for Rigsraadet, eller at Moltke først nu skulde have faaet Kendskab til Kongens Budskab og derved indset, at hans Forslag i Instruktionsudkastets § 15 var til ingen Nytte. I det højeste kan Lehmanns Forklaring, at Moltke havde bragt i Erfaring, at han ikke vilde kunne gøre Regning paa den Bistand, han havde ventet, have været en medvirkende Aarsag.

Der findes imidlertid et andet og sikrere Holdepunkt med Hensyn til Bestemmelsen af Carl Moltkes Motiver til paa et saa tidligt Tidspunkt at afbryde de paabegyndte Samtaler med Hall. Baade Lehmann og Hall beretter saaledes, at Moltke forlod Forhandlingerne, da han blev bekendt med det kongelige Budskab til Rigsraadet; men ingen af dem, i hvert Fald ikke Lehmann, betragter det som — maaske bedre: giver det Udseende af at være — andet end et Paaskud, hvad der er ret naturligt, da de gik ud fra som givet, at han kendte det; som ovenfor paavist maa dette ogsaa have været Tilfældet. Alligevel er der god Grund til at antage, at Kongens Budskab har spillet

»Fædrelandet« for 5. Oktbr. 1855, i »Berlingske Tidende«, »Dagbladet« og »Flyveposten« for 6. Oktbr. 1855.

Det kgl. Budskab til Rigsraadet er trykt in extenso bl. a. i Departementstidende 1862, S. 49 f., Rigsraadstidende 1862, I, Spalte 5—7, »Fædrelandet« og »Berlingske Tidende« for 25. Januar 1862, »Dagbladet«, »Morgenposten« og »Flyveposten« for 27. Januar 1862 og »Hamburger Korrespondenten« for 28. Januar 1862; endelig har »Nordischer Courier und Altonaer Nachrichten« for 26. Januar 1862 et kort Referat.

en afgørende Rolle for Moltke. Dette fremgaar af, at baade Hall og Lehmann omtaler det som Moltkes Paaskud til at afbryde Forhandlingerne, men endnu mere af Halls tidligere nævnte Randbemærkning, at Moltke havde erklæret, »at han efter nu at være bleven bekjendt med Kongens sidste Budskab til Rigsraadet klarligen indsaa, at Ministeriet ikke vilde kunne følge en saadan Politik«.

Hvad er det vedrørende Budskabets Indhold, som Moltke her hentyder til? Budskabet udtaler som bekendt Nødvendigheden af at søge en anden Ordning end den, der var paatænkt i Kundgørelsen af 28. Januar 1852, — nemlig at give Holsten en større Selvstændighed. Denne Udtalelse eller rettere dette Program, som Ministeriet for øvrigt allerede tidligere var fremkommet med¹, blev imidlertid fortolket paa tre forskellige Maader: at den tilstræbte Ordning med Hensyn til Holsten var en definitiv, en provisorisk eller en Ordning, der nok tilstræbte en definitiv Løsning, men som inden dennes Ikrafttræden kunde opgives, hvis man kunde finde en Helstatsordning, der kunde tilfredsstille begge Parter. Ministeriet udstedte ingen Erklæring om, hvilken af disse Fortolkninger det sluttede sig til. Tværtimod! Over for sine Tilhængere betonedede det især den første², over for Ulandet de to sidste, der ikke udelukkede en Ordning paa Grundlag af Kundgørelsen af 28. Januar 1852³ og saaledes ikke kunde være en Hindring for Moltkes Forslag. Kun den første Fortolkning kunde og vilde Moltke under ingen Omstændigheder gaa med til at gennemføre eller blot støtte. I Forestillingen til Kongen udtaler han som sin faste Beslutning: »Skulde det derimod være eller blive tilsigtet, at benytte Commissionen som et Middel til at indlede og forberede Monarkiets Adskillelse i to eller tre selvstændige Stater, hvorved endog Thronfølgens kun til Betyggelse af Monarkiets Integritet vedtagne Ordning vilde

¹ Se ovenfor S. 186 f.

² Halls Svar paa de 71.000's Adresse; se N. Neergaard: Under Juni-grundloven II, S. 483 f.

³ Fremgaar til Overmaal af Udenrigsministerens Ordre og Gesandternes Depecher.

blive rokket, saa vilde jeg ikke kunne deeltage i Commissionens byrdefulde Hverv¹. Hvis Moltke — hvad der som ovenfor paa vist ingen Tvivl kan være om — har afbrudt Forhandlingerne paa Grund af Forhold vedrørende det kongelige Budskab til Rigsraadet, saa kan det altsaa kun være, fordi han under Samtalerne med Hall enten direkte af denne har faaet Meddelelse om eller er kommet til Erkendelse af, at Budskabets Udtalelse om Nødvendigheden af at søge en anden Ordning end den, der var paatænkt ved Kundgørelsen af 28. Januar 1852, skulde forstaaes som Regeringens definitive Beslutning om for bestandig at forlade det anerkendte Helstatsprogram og i Stedet udsondre Holsten og Lauenborg af Fællesstaten. At dette har været Tilfældet, bestyrkes — bortset fra Ministerudtalelser — ved adskillige af Ministeriet Halls Handlinger: Flertallet af de Lovforslag, som Regeringen forelagde i Rigsraadet i Begyndelsen af 1862, havde en saadan Form, at de, hvis de var blevet vedtaget, kun vilde have faaet Gyldighed for det dansk-slesvigske Statsomraade²; umiddelbart efter Forhandlingerne med Carl Moltke og andre fremtrædende Holstenere fulgte Patentet af 12. November 1862 om Oprettelse af en holstensk Lokalregering (»den kongelige holstenske Regering«)³, og endelig udstedte Regeringen den 30. Marts 1863 »Kundgørelsen angaaende Hertugdømmet Holstens Forfatningsforhold«, hvorved Holstens lovgivende og administrative Selvstændighed officielt blev fastslaaet⁴.

Der er saaledes intet, der tyder paa, at Moltkes Forslag om Ophævelsen af det administrative Fællesskab mellem Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg og det øvrige Monarki har spillet nogen Rolle med Hensyn til Forhandlingernes Afbrydelse. Selv om Lehmann og Krieger fremhæver Betænelighederne vedrørende Udenrigsvæsenet (§§ 6 og 7)⁵, saa viser dog en Sam-

¹ Se ovenfor S. 199.

² N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 509 ff.

³ Smst. S. 578 f.

⁴ Smst. S. 613 ff.

⁵ Orla Lehmann: »Det holstenske Ministerium« i Hist. Tidsskr. 10. R. IV, S. 324 f. og A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880 II, S. 265.

menligning mellem Moltkes Forslag og Regeringens Forslag i den holstenske Ständerforsamling 1861 om en foreløbig Ordning af Holstens Stilling inden for Monarkiet¹, Patentet af 12. November 1862 og Kundgørelsen af 30. Marts 1862, at Moltkes Udkast i hvert Fald med Hensyn til de to Hertugdømmers fremtidige Styrelse havde kunnet danne Grundlag for Forhandlinger mellem Hall og Moltke. Dette er indirekte en Bekræftelse paa, at Aarsagerne til Underhandlingernes Afbrydelse er at søge paa det forfatningsmæssige Omraade, nemlig vedrørende § 15.

At hverken Hall eller Lehmann kommer ind paa den ovenfor paaviste egentlige Aarsag til, at Carl Moltke afbrød Forhandlingerne med Hall, beror sikkert paa, at de ikke over for andre eller maaske snarere over for dem selv har villet indrømme, at de netop ved deres Politik og ved ikke alvorligt at gribe Moltkes udstrakte Haand selv havde forpasset den sidste Udvej til et Forsøg paa at gennemføre en Helstatsforfatning; — thi det var den sidste og eneste Mulighed. Givet er det, at hvis Hall paa dette Tidspunkt endnu havde holdt fast ved Helstaten som Maalet for sin Politik, burde han til det yderste have bestræbt sig paa at faa Moltkes Forslag antaget og gennemført, vel at mærke mod visse Forfatningsgarantier fra Moltkes Side², da han uden Tvivl var den Mand, der kunde have opnaaet de bedste Betingelser.

Men Hall havde i Sommeren 1862 definitivt opgivet enhver Form for en Helstatsordning og sluttet sig til Tanken om Holstens og Lauenborgs Udskillelse af Fællesstaten.

Til Slut skal fremhæves et interessant og bemærkelsesværdigt Forhold ved Halls og Lehmanns Skildringer af Carl Moltkes Stilling til den holstenske Ministerportefeuille. Det træder frem i den paafaldende Overensstemmelse mellem Lehmanns Fremstilling af Forhandlingerne med Moltke i Juli-August 1862 og Halls Skildring i Statsraadet den 4. December 1863 af sine Samtaler med Moltke i November-December s. A. om dennes Over-

¹ N. Neergaard: Under Junigrundloven II, S. 453 f.

² Se ovenfor S. 232.

tagelse af den holstenske Ministerpost¹. Næsten Punkt for Punkt svarer disse Fremstillinger til hinanden: Moltke giver over for Hall Indtryk af at ville overtage det holstenske Ministerium; Hall benytter en passende Lejlighed til at tilbyde ham dette; Moltke viser straks megen Iver efter at faa Forhandlingerne overstaaet; Kongen inddrages i disse; men endnu paa Underhandlingernes indledende Stadium afbryder Moltke dem pludseligt, fordi han har bragt i Erfaring, at han ikke vilde kunne regne med den fornødne Bistand. — Uden Kommentarer ser man straks, at disse Fremstillinger af Begivenhederne altfor meget er afpasset efter nationalliberal Tankegang og beregnet paa at forsvare de nationalliberale Ministres Politik og deres Forhold til Carl Moltke. Hall og Lehmann har saaledes i Slutningen af 1863 og Begyndelsen af 1864 været behersket af en bestemt nationalliberal Indstilling over for Moltke, hvad i og for sig ikke er mærkeligt; men denne Indstilling har efter alt at dømme i høj Grad sat sit Præg paa Lehmanns Skildring af Moltkes Forhandlinger med Hall i Sommeren 1862.

¹ Statsraadets Forhandlinger om Danmarks Udenrigspolitik 1863—1879. Uddrag af Statsraadsprotokollerne. Udgivet af Aage Friis (1936), S. 31 ff.